

**Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи**

Освітня програма: Соціальна робота,
Управління соціальним закладом
Спеціальність: 231 Соціальна робота

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

**СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В
УМОВАХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД:
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

студентки Кмін Олени Вікторівни

Науковий керівник – Сватенков Олександр Васильович
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти: 1. Конончук Антоніна Іванівна
кандидат педагогічних наук, доцент
2. Останіна Ніна Степанівна
кандидат педагогічних наук, доцент

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
професор _____ «___» ____ 20р. Лісовець О.В.

Кмін О.В. Система соціального забезпечення населення в умовах об'єднаних територіальних громад: регіональний аспект

За результатами теоретичного дослідження було визначено, що існують суперечності щодо визначення співвідношення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Було визначено, що поняття «соціальний захист» є ширшим та включає в себе «соціальне забезпечення».

За аналізом наукових джерел було визначено, що соціальне забезпечення визначається через грошові кошти, інше майно і соціальні послуги, що надаються людям за рахунок бюджетних коштів у ситуації, коли людина знаходиться у складних життєвих обставинах.

За результатами проведеного емпіричного дослідження було визначено наступні особливості соціального забезпечення на рівні ОТГ Чернігівської області: орієнтація на державні програми, а не реальні потреби жителів ОТГ; недорозробленість нормативної бази; некоректність та невідпрацьованість механізмів контролю виплат; нестача фахівців.

Ключові слова: Соціальне забезпечення, соціальний захист, соціальна допомога, нормативно-правові документи, нормативно-правові акти, об'єднана територіальна громада (ОТГ).

Kmin O. The system of social welfare of the population in the conditions of united territorial communities : regional aspect

According to the results of theoretical discovery it was determined that there are some contradictions of interrelation of “social protection” and “social welfare”. It was determined that concept of “social protection” is boarder and includes “social welfare”.

According to the analysis of scientific sources we knows, that social welfare determined about money, other property and social services provided to the people from the expense of budget funds in a situation when person is in difficult life circumstances.

According to the results of empirical discovery it was determined such following features on the level of UTC of Chernihiv region : focus on government programs, rather than real needs of UTC citizen's, underdevelopment of the regulatory framework, incorrectness and failure of payment control mechanisms, lack of specialists.

Key words: social welfare, social protection, social assistance, laws, united territorial community (UTC).

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретичний аналіз системи соціального забезпечення населення в умовах об'єднаних територіальних громад	8
1.1. Характеристика поняття «соціальне забезпечення»	8
1.2. Нормативно-правові та організаційні засади соціального забезпечення населення	15
1.3. Соціальне забезпечення населення у територіальних громадах	22
Висновки до першого розділу	27
Розділ 2. Дослідження соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини	29
2.1. Програма та організація дослідження соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини	29
2.2. Результати дослідження соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини	31
Висновки до другого розділу	63
Висновки	65
Список використаних джерел	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що сьогодні відбувається реформи у різних соціальних напрямках. Реформування соціально-політичного устрою передбачає вдосконалення не тільки механізмів державного управління, але й системи соціального забезпечення населення. Відбувається трансформація соціально-політичного устрою держави, яка направлена на формування об'єднаних територіальних громад, метою яких децентралізація влади. Створення об'єднаних територіальних громад передбачає, що з державного рівня будуть передаватися повноваження та ресурси, а також бюджети на місцевий рівень. Тепер на місцевому рівні будуть прийматися рішення щодо розподілу ресурсів. На об'єднані територіальні громади перекладається вирішення частини питань з соціального захисту населення у встановлених законом межах. Таке перекладання частини обов'язків з державного рівня на місцевий дає можливість розширити можливості органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту, соціального забезпечення населення, покращити якість життя населення, забезпечити доступність соціальних послуг, збільшити їх обсяг для осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО). Об'єднані територіальні громади, з боку держави, отримують ресурсну, методологічну та інформаційну підтримку. Держава надає рекомендації щодо залучення соціальних інвестицій у соціальну сферу з метою ефективного застосування фінансів. Перед об'єднаною територіальною громадою постає завдання аналізу потреб соціальних послугах, хто і як їх буде отримувати.

Загалом в Україні децентралізаційні процеси було розпочато 2014 року. Відлік часу даного процесу слід вести від прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014) [51], а також законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014) [51], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) [51], змін щодо фінансової децентралізації до Бюджетного і Податкового кодексів.

У контексті реалізації соціальної політики держави та соціального забезпечення населення в об'єднаних територіальних громадах слід згадати про такі нормативно-правові акти як: Закони України «Про співробітництво територіальних громад» (2014), «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та розмежування повноважень органів місцевого самоврядування» (2019), Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015), «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005), «Про соціальні послуги» та інші (2019).

Проблеми соціального забезпечення у територіальних громадах вивчали такі науковці як В. Авер'янов, В. Бакуменко, О. Бориславська, М. Братковський, Л. Беззубко, О. Боровська, І. Грицяк, В. Гройсман, Б. Данилишин, І. Дробот, В. Куйбіда, А. Лелеченко, В. Мамонова, Ю. Молодожен, П. Покатаєв, С. Саханенко, І. Цурканова.

Шість років реформування системи соціального забезпечення – це тривалий період. Вважаємо, що аналіз сучасного стану та перспектив розвитку даної сфери в умовах територіальних громад є актуальним. Саме тому, нами було сформульовано тему кваліфікаційної роботи, а саме: **«Система соціального забезпечення населення в умовах об'єднаних територіальних громад: регіональний аспект»**.

Мета дослідження – визначити особливості системи соціального забезпечення населення в умовах об'єднаних територіальних громад Чернігівщини.

Об'єкт дослідження: система соціального забезпечення населення.

Предмет дослідження: види та форми соціального забезпечення населення в територіальних громадах Чернігівської області.

Виходячи з мети, поставлені наступні **завдання:**

1. Охарактеризувати поняття «соціальне забезпечення»;
2. Розглянути нормативно-правові та організаційні засади соціального забезпечення населення;

3. Вивчити досвід соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини;

4. Запропонувати шляхи удосконалення системи соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини

Методи дослідження. Для вирішення завдань, поставлених у дослідженні, використаний комплекс методів, що включає в себе:

– теоретичні: аналіз наукових та статистичних джерел по досліджуваній проблемі, узагальнення, класифікація.

– емпіричні методи: анкетування, опитування; контент-аналіз.

– методи математичної статистики: частотний аналіз, визначення середніх показників.

Теоретична значущість кваліфікаційної роботи полягає в узагальненні і систематизації теоретичних підходів та положень нормативно-правових документів щодо системи соціального забезпечення населення в умовах об'єднаних територіальних громад.

Практичне значення роботи полягає у визначенні особливостей соціального забезпечення населення в умовах об'єднаних територіальних громад Чернігівщини та формулюванні можливих шляхів подолання їх негативного впливу.

Апробація дослідження: результати дослідження доповідались на IV Міжнародній науково-практичній конференції для молодих науковців «Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення» (м. Ніжин, 2020), III Міжнародній конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (м. Ніжин, 2020).

Публікації. Результати магістерської роботи були висвітлені у двох публікаціях, а саме :

1. Кмін О.В. Нормативно-правові та організаційні засади соціального забезпечення населення: *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної

конференції (30 квітня 2020 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. – с. 107-110.

2. Кмін О.В. Соціальне забезпечення населення у територіальних громадах. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2020 р., м. Ніжин) / За заг. ред. О. В. Лісовця та С. О. Борисюк. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2020. – с. 31-33.

Структура роботи: робота складається з вступу, двох розділів, висновків та списку літературних джерел (74 найменування); ілюстрована 6 таблицями та 23 рисунками; вміщує 1 додаток.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Характеристика поняття «соціальне забезпечення»

Соціальне забезпечення завжди займало одне з ключових місць в житті держави і суспільства. Соціальне забезпечення є найважливішим структурним елементом системи соціального захисту та напряму національної стратегії та державного регулювання соціально-економічного розвитку країни [2].

Право на соціальне забезпечення досліджували М. Бондарук, Н. Болотіна, С. Верланов, М. Бойко, О. Мачульська, О. Москаленко, А. Нечай, О. Панкевич, Ж. Пустовіт, П. Рабінович, І. Сирота та інші. Аналіз наукових джерел дає можливість зрозуміти, що сьогодні існують дискусії щодо визначення поняття «соціального забезпечення» та його відмінностей від поняття «соціального захисту». Укладачі тлумачного словника української мови трактують терміни «захист» та «забезпечення» як дію, надляючи поняття «соціальне забезпечення» і «соціальний захист» ідентичним змістом. Слово «соціальний» вказує, що об'єктом досліджень у будь-якому разі є сфера суспільних відносин, тобто дискусії про доцільність вживання тих чи інших понять ведуть вчені правових, філософських та економічних наук. Тому виникає необхідність встановлення сутності цих понять та встановити співвідношення між ними, що дасть змогу визначити яке із понять є ширшим відносно інших, а яке є складовою того чи іншого поняття [24].

В наукових колах співвідношення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» є досить дискусійним. Так, вітчизняні науковці П. Рабінович та О. Панкевич вважають термін «соціальне забезпечення» більш вдалим, ніж «соціальний захист» [52]. Причини цього полягають в тому, що у процесі забезпечення прав і свобод людини «захист» є тільки одним із складових елементів. Крім цього, слово «захист» асоціюється з якоюсь тимчасовою дією, яка має закінчитись, як тільки мине загроза, між тим як

«забезпечення» – це тривалий процес, який має сталий характер і не залежить від тимчасових життєвих ускладнень [23].

На думку зарубіжного науковця П. Спікера та вітчизняної дослідниці Г. Лопушняк, які вважають, що поняття «соціального захисту» є ширшим відносно «соціального забезпечення», оскільки містить елементи, що не входять до поняття «соціального забезпечення» [32]. Таким чином, поняття «соціального захисту» і «соціального забезпечення» не тотожні, оскільки перше, окрім соціального страхування та соціальних стандартів й гарантій держави населенню передбачає соціальне забезпечення як складову частину [25].

Отже, співвідношення між поняттями «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» є таким, що перше поняття є більш широким та включає в себе друге поняття. Соціальне забезпечення є складовою системи соціального захисту населення країни.

В цілях з'ясування місця і функцій сучасного соціального забезпечення в системі соціального захисту населення представляється доцільним уточнити зміст самого поняття «соціальний захист» [2].

Право на соціальний захист громадян України встановлене статтею 46 Конституції України. Це право на забезпечення громадян у разі [68]:

- повної, часткової або тимчасової втрати працездатності; – втрати годувальника;
- безробіття з незалежних від них обставин;
- на забезпечення у старості та в інших випадках, передбачених законом (ч. 1 ст. 46 Конституції України).

Це право гарантується [68]:

- загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій;
- загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок бюджетних та інших джерел соціального забезпечення;

– створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними (ч. 2 ст. 46 Конституції України).

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом (ч. 3 ст. 46 Конституції України). Тому частинами другою та третьою статті 46 Конституції України встановлюються способи і засоби реалізації права людини і громадянина на соціальний захист і гарантії цього захисту.

Право на соціальний захист належить до категорії суб'єктивних юридичних прав особистості, у зв'язку з чим доцільно розглянути ознаки і суб'єктивних юридичних прав, сформульовані науковцями у сфері загальної теорії права. На думку М. Матузова, загальними рисами (ознаками) суб'єктивних юридичних прав є [7]:

- 1) визначений і гарантований законом обсяг правової поведінки особи;
- 2) гарантована законом сфера прояву юридичної свободи особи;
- 3) вид і міра поведінки, забезпечена обов'язками інших осіб;
- 4) специфічна форма наділення повноваженнями суб'єкта на свої чи чужі дії;
- 5) юридичний спосіб забезпечення захисту інтересів особи;
- б) юридичний засіб розподілу соціальних благ і форма задоволення матеріальних і культурних потреб особи.

При цьому вчений зауважував, що кожна окремо взята ознака не розкриває сутності поняття суб'єктивного юридичного права, однак їх системне розуміння дає вичерпне уявлення про сутність даної правової категорії.

О. Єрмолівська аналізує соціальний захист як фактор стабілізації життєвого рівня населення в умовах трансформаційної економіки. Ю. Шклярський розглядає питання удосконалення управління соціальним захистом на регіональному рівні [37].

Л. Бараннік зазначає, що соціальний захист населення виражає відносини, які виникають у процесі встановлення взаємозв'язків між суб'єктами і об'єктами соціального захисту з приводу акумуляції грошових коштів та їх розподілу [5].

На думку К. Павлука, О. Степанової, соціальний захист є системою перерозподільних відносин, у процесі яких утворюються й використовуються фонди фінансових ресурсів для матеріального забезпечення й обслуговування окремих категорій і груп населення [47].

За поглядами В. Москаленко, соціальний захист – це певний механізм, за допомогою якого досягається мінімальний життєвий рівень громадян, це система заходів і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив [37].

На думку П. Шевчука система соціального захисту покликана виконувати дві основні функції [2, 71]:

- 1) пом'якшувати наслідки бідності (реабілітаційна функція) через надання короткотермінової адресної допомоги бідним;
- 2) запобігати бідності (превентивна функція), що досягається запровадженням умов для участі громадян у соціальному страхуванні під час свого активного періоду життя.

Перша функція має, зазвичай, характер пасивної підтримки тих членів суспільства, які з певних причин опинились у скрутному економічному становищі, що допомагає їм уберегтися від зубожіння. Друга полягає у захисті доходу окремої особи і членів її сім'ї на випадок втрати працездатності (через старіння, хворобу, каліцтво) чи самої роботи і є активним заходом допомоги [2].

Право на соціальне забезпечення – одне із природних прав людини, що зумовлене ходом розвитку людини в суспільстві, визнане світовим співтовариством і закріплене в таких міжнародно-правових актах, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська соціальна хартія [18].

На думку Н. Луцької, право на соціальне забезпечення, насамперед, є правом на певні блага або, інакше кажучи, уповноважує особу вимагати різноманітних благ, визнаних суспільством як необхідні. Дане право гарантує особі за наявності відповідних умов на мінімальному рівні мати певні блага, а не отримувати їх. Це право, на відміну від класичних прав, прямо пов'язане з економічними можливостями держави і не реалізується без виділення необхідних коштів [35].

О. Кочемировська та О. Пищулін, визначають «соціальне забезпечення» як систему державних заходів щодо надання матеріальної допомоги з метою компенсації, зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на осіб, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування [43].

Б. Надточій зазначає, що відповідно до кодифікації Міжнародної Організація Праці (МОП) сучасне розуміння терміну «соціальне забезпечення» включає в себе такі поняття: соціальне страхування, соціальна допомога, державна допомога, що фінансується за рахунок податків; провідентиційні (ощадні) фонди [40].

В. Андреева визначала, що соціальне забезпечення становить сукупність певних соціально-економічних заходів, пов'язаних із забезпеченням матері і дитини, громадян у старості та в разі працездатності, з медичним лікуванням і обслуговуванням як важливим засобом профілактики і поновлення працездатності.

На думку Б. Сташківа, соціальне забезпечення – це ті види і форми матеріального забезпечення, що надаються на умовах, передбачених законом чи договором, зі спеціально створених для цього фондів особам, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування [63].

Таким чином, під «соціальним забезпеченням» слід розуміти грошові кошти, інше майно і соціальні послуги, що надаються певним категоріям громадян за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів у разі настання подій,

визнаних законом соціально значущими з метою вирівнювання соціального стану громадян. Далі, якщо говорити про другий термінологічний ряд, то складається враження, що «соціальна пільга», «соціальна гарантія», «компенсація», «соціальна допомога», «соціальна позика», «пенсія» – різновид соціального забезпечення. Причому можна помітити, що частина з них являє грошові виплати (пенсії, допомоги, компенсації, субсидії, позики), а інша частина – соціальне обслуговування (соціальні послуги і натуральна допомога продуктами харчування, притулку, надання психологічної, медичної допомоги громадянам) [2].

Метою соціального забезпечення є вирівнювання соціального становища вразливих осіб відносно інших членів суспільства. Воно є формою вираження політики держави, спрямованої на матеріальне забезпечення окремих категорій громадян (за рахунок частини державного та місцевих бюджетів, фондів соціального страхування, позабюджетних фондів соціального призначення, інших обумовлених законодавством коштів) у випадку настання обставин, що визнаються державою на цьому етапі розвитку соціально значущими та тягнуть за собою втрату чи зниження доходу, малозабезпеченість, бідність. Соціальне забезпечення полягає і в безпосередньому наданні державою грошових виплат особам, які мають на них право, і в забезпеченні соціального утримання, наданні медичної допомоги, безоплатному (безеквівалентному) або на пільгових умовах обслуговуванні громадян. Воно охоплює заходи, що передбачають надання допомоги у грошовій або натуральній формах, зокрема в таких випадках [18]:

- 1) відсутність (або нестача) доходу від трудової діяльності (через хворобу, інвалідність, народження дитини, травму на виробництві, безробіття, старість тощо);
- 2) відсутність доступу до медичного обслуговування або фінансова недоступність медичних послуг;
- 3) неможливість або низька спроможність сім'ї утримувати особу, перш за все дитину або непрацездатного (вимушено непрацюючого) члена сім'ї;

4) загальна бідність та соціальна ізоляція.

Б. Стичинський відносить до предмета права соціального забезпечення такі види розподільчих відносин [58]:

- 1) забезпечення пенсіями;
- 2) забезпечення допомогою різних категорій громадян;
- 3) соціальне обслуговування осіб похилого віку й непрацездатних громадян;
- 4) безплатне медичне обслуговування й лікування;
- 5) санаторно-курортне лікування;
- 6) соціальна допомога сім'ям, які мають дітей;
- 7) забезпечення житлом за рахунок державного чи комунального житлового фонду;
- 8) надання освітніх послуг;
- 9) надання безплатної чи пільгової можливості користуватися досягненнями культури.

Соціальне забезпечення відрізняється від інших форм соціальної підтримки наступними особливостями [55]:

- 1) допомога надається одержувачам без яких-небудь зустрічних зобов'язань з їх боку;
- 2) соціальне забезпечення не базується на індивідуальній угоді між одержувачем та постачальником послуги, а стосується великих груп осіб і тому має колективний характер.

Залежно від умов надання допомоги розрізняють системи, які ґрунтуються на перевірці нужденності (право на допомогу мають тільки особи, чий дохід або добробут нижче певного рівня) та які не враховують рівень доходів (у них отримання допомоги не залежить від загального рівня доходів або добробуту одержувача або його сім'ї). У особливу категорію умовних систем віднесені і ті системи, які, крім іншого, вимагають від одержувача і (або) його родичів або сім'ї участі в конкретних державних (наприклад, освітніх або медичних) програмах.

Таким чином, соціальний захист, на відміну від соціального забезпечення, передбачає гарантії щодо охорони праці, здоров'я, навколишнього природного середовища, оплати праці та інші заходи, необхідні для нормальної життєдіяльності людини й функціонування держави. Соціальне забезпечення у порівнянні із соціальним захистом є вужчим поняттям і позначає практику виплати пенсій, соціальної допомоги, соціального догляду. Відповідно до міжнародних стандартів соціальне забезпечення включає також право на медичну допомогу, медичне страхування, державну підтримку сім'ї, материнства й дитинства, утримання і виховання за державні кошти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

1.2. Нормативно-правові та організаційні засади соціального забезпечення населення

Конституцію України як основоположний нормативно-правовий акт, що регулює відносини соціального забезпечення, досліджувало чимало науковців, зокрема Н. Болотіна, В. Бурак, С. Кобернюк, П. Пилипенко, С. Прилипко, Б. Сташків. Конституція України містить низку статей, які безпосередньо присвячені соціальному захисту, а також низку статей, які містять положення, що виступають гарантіями здійснення громадянами їх прав у сфері соціального забезпечення. Важливо відзначити, що для прийняття поточного законодавства, зокрема у сфері соціального забезпечення, вагому роль відіграють норми Конституції України, які з метою розкриття відповідних її положень передбачають ухвалення нормативно-правових актів відповідної форми [33].

Норми правового соціального забезпечення наведені у нормативно-правових актах. Наприклад, С. Синчук, досліджуючи джерела права соціального забезпечення України та особливості, що вирізняють їх з-поміж джерел інших галузей права, зазначає, що під джерелами права соціального забезпечення потрібно розуміти нормативно-правові акти, що приймаються компетентними державними та іншими уповноваженими органами для

врегулювання суспільних відносин, які становлять предмет правового регулювання права соціального забезпечення [57].

М. Бойко, відзначає, що під джерелами права соціального забезпечення розуміються ті чи інші нормативні акти як форми вираження нормативної державної волі, спрямованої на регулювання різних за характером і змістом суспільних відносин, але які містять в собі норми, що регулюють правовідносини, що виникають між громадянами та відповідними органами з приводу соціального забезпечення громадян [53].

На думку Б. Сташківа, джерела права соціального забезпечення – це витoki формування цієї галузі права, система факторів, які визначають зміст і форми вираження правових норм у сфері соціального забезпечення та соціального захисту населення [63].

Професор І. Сирота вважає, що до джерел права соціального захисту треба відносити тільки ті нормативно-правові акти, які містять норми, що регулюють відносини з соціального захисту, а також похідні від них процедурні та процесуальні відносини [61].

Н. Болотіна джерела права соціального захисту визначає у двох значеннях – матеріальному та юридичному. У матеріальному значенні під джерелами права соціального захисту вона розуміє матеріальні засоби забезпечення соціальних виплат та надання соціальних послуг громадянам [9].

На думку В. Тарасової, джерелами права соціального забезпечення є нормативні акти, видані компетентними органами (органами державної влади та управління, а в певній частині – органами колгоспів та профспілок), за допомогою яких встановлюються, змінюються чи скасовуються норми права, що регулюють відносини із соціального забезпечення громадян і тісно пов'язані з ними відносини, які підпадають під предмет права соціального забезпечення [53].

К. Гусов відмічає, що джерела права соціального забезпечення – це різноманітні нормативно-правові акти, що регулюють комплекс суспільних відносин, які становлять предмет даної галузі права [53].

Сучасний науковець С. Кобзєва, аналізуючи та вивчаючи погляди різних науковців на визначення цього поняття, дійшла висновку, що джерела права соціального забезпечення – це зовнішня форма правотворчої діяльності держави у сфері соціально-забезпечувальних відносин, за допомогою яких воля законодавця стає обов'язковою для виконання [53].

Систему нормативно-правових актів розглядають як цілісну впорядковану сукупність груп нормативно-правових актів, розподілених залежно від визначених критеріїв. Науковцями сформовано чітке розуміння системи нормативно-правових актів. Однак необхідно розуміти, що система нормативно-правових актів – це об'єктивно зумовлена система наявною системою суспільних відносин, формою та устроєм держави й режимом правління [1].

Дія нормативно-правового акта – це обов'язковість або формальна можливість його здійснення. Кожен нормативно-правовий акт призначений для врегулювання певних суспільних відносин, тому встановлення меж його дії є необхідною умовою забезпечення правомірності використання і застосування приписів, які складають зміст цього акту. Межі дії акта визначаються трьома параметрами: дія нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб [3].

Професор О. Фрицький також розглядає загальні та спеціальні (юридичні) гарантії реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина. До загальних він відносить економічні, політичні та організаційні [70].

Право на соціальне забезпечення закріплене низкою міжнародно-правових актів, які ратифіковані Верховною Радою України, а отже, є частиною національного законодавства, серед яких Загальна декларація прав людини 1948 р. (ст. 22), Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (ст. 9), Конвенція ООН про права дитини 1989 р. (ст. 26), Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р. (ст. 12) тощо [7].

Механізм реалізації права на соціальний захист також визначають такі акти законодавства, як Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р., закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 р., «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р., «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р., постанови Кабінету Міністрів України «Про додаткові соціальні гарантії для малозабезпечених сімей з хворими дітьми та з дітьми першого і другого року життя» від 8 лютого 1994 р. № 66, «Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів та інших окремих 90 категорій населення» від 5 квітня 2012 р. № 321 тощо [7].

На думку Н. Луцької, на право соціального забезпечення обмежено поширюються вимоги ч. 2 і ч. 3 ст. 22 Конституції України. З метою реалізації принципів рівності та справедливості при проведенні реформування соціального забезпечення можуть скасовуватись окремі його види, змінюватись у бік зменшення обсяги їх виплати чи надання. У результаті економічної ситуації можливо звуження змісту та обсягів існуючих прав у сфері соціального забезпечення. Виходячи з концепції єдиної природи прав і свобод людини та громадянина, Конституційний Суд України в питаннях збереження пільг чиновникам, як правило, посилається на ст. 22 Конституції. Така точка зору є не тільки хибною, а й шкідливою, оскільки вона заважає подоланню перекосів у соціальному забезпеченні, утвердженню принципів справедливості і рівності у цій сфері [35].

Наступною проблемою у системі гарантування права на соціальне забезпечення є дослідження юридичної природи Закону про Державний бюджет України на відповідний рік, оскільки на його базі визначається механізм фінансування соціальних витрат на наступний рік, а у деяких випадках і в поточному році. Практика його прийняття свідчить, що ним вносяться суттєві зміни при застосуванні чинного законодавства, які часто погіршують права

людини у сфері соціального забезпечення. Такі корективи, зокрема, торкаються [35]:

- 1) зупинення дії певних положень і норм соціальних законів;
- 2) встановлення пільг і компенсацій та їх розміру залежно від наявності права на податкову соціальну пільгу;
- 3) переліку видів доплат, які враховуються при обчисленні пенсій;
- 4) встановлення рівня забезпеченості прожиткового мінімуму та розміру щорічної разової допомоги інвалідам війни;
- 5) зміни мінімального розміру пенсії по інвалідності;
- 6) обмеження розміру максимальних пенсій;
- 7) припинення виплати дострокових пенсій працюючим пенсіонерам;
- 8) надання дозволу Кабінету Міністрів України встановлювати, як правило, у бік зменшення розміру соціальних виплат, які визначаються залежно від розміру мінімальної заробітної плати;
- 9) виключення провадження тендерних процедур при придбанні засобів реабілітації.

В Україні бюджетне фінансування соціального забезпечення населення здійснюються сьогодні відповідно до положень ст. 87-91 Бюджетного кодексу України за рахунок державного та місцевих бюджетів та спрямовуються на фінансування [55]:

- 1) соціального захисту у випадку непрацездатності;
- 2) соціального захисту пенсіонерів;
- 3) соціального захисту ветеранів війни та праці; соціального захисту сім'ї, дітей та молоді;
- 4) соціального захисту безробітних;
- 5) допомогу у вирішенні житлового питання; соціального захисту інших категорій населення;
- 6) фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту;
- 7) іншу діяльність у сфері соціального захисту.

Конституцією України закріплено право на соціальне забезпечення старості. Вітчизняний законодавець, застосовуючи конституційне поняття «старості», насамперед мав на увазі призначення громадянам, що досягли встановленого законом пенсійного віку, трудової чи соціальної пенсії. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом (ч. 3 ст. 46 Конституції України). Тому частинами другою та третьою статті 46 Конституції України встановлюються способи і засоби реалізації права людини і громадянина на соціальний захист і гарантії цього захисту [68].

Право на пенсійне забезпечення проявляється у можливості вимагати від органів, що здійснюють пенсійне забезпечення, грошових виплат у розмірі, співвіднесеному з минулим заробітком заявника, але не нижчому від прожиткового мінімуму. Істотною правомочністю, що становить зміст права на пенсійне забезпечення, є можливість вимагати регулярні грошові виплати. Регулярність означає певну періодичність виплати пенсій. Пенсійне законодавство, на відміну від законодавства низки інших галузей, практично не допускає прийняття рішень на розсуд правозастосовчого органу. Навпаки, громадянину в окремих випадках дозволено самостійно здійснювати свій вибір (наприклад, особі, яка має одночасно право на різні види пенсії, за її вибором призначається один із цих видів пенсії). І в цих випадках рішення правозастосовчого органу буде вже залежати від розсуду громадянина. Конституційний Суд України у рішенні від 11 жовтня 2005 р. № 8-рп/2005 (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) визначив: «... конституційні принципи, на яких базується здійснення прав і свобод людини і громадянина в Україні, включаючи і право на пенсійне забезпечення, передбачають за змістом статей 1, 3, 6 (частина друга), 8, 19 (частина друга), 22, 23, 24 (частина перша) Основного Закону України правові гарантії, правову визначеність і пов'язану з ними передбачуваність законодавчої політики у сфері пенсійного забезпечення, необхідні для того,

щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізоване» (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини рішення) [68].

У ч. 2 ст. 46 Конституції України передбачено гарантії соціального забезпечення через визначення фінансових джерел (загальнообов'язкове страхування, бюджетні та інші джерела) і створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними (перший блок гарантій) [29].

Другий блок гарантій закріплено в ч. 3 ст. 46 Конституції України, де забезпечення мінімальних соціальних гарантій непрацездатних здійснюється через запровадження такого соціального стандарту, як прожитковий мінімум. Цей стандарт є кількісним критерієм мінімально допустимого рівня життя громадян, знижувати нижче за який держава не може [28].

Крім конституційних положень стосовно соціального забезпечення усіх громадян, фундаментальне значення мають положення, що стосуються соціального захисту окремих категорій осіб. Як приклад можна навести такі положення: сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (ст. 51), право дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання та виховання (ст. 52), а також право на соціальний захист громадян України, які перебувають на службі в Збройних силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (ст. 17) тощо [33].

В Україні фінансування соціального захисту та соціального забезпечення здійснюється не тільки шляхом надання соціальної допомоги, а й надання соціальних послуг в установах соціального обслуговування. Мережа закладів та установ, що надають соціальні послуги, налічує близько 2 тис. суб'єктів, якими обслуговується майже 2 млн осіб. Мережа комунальних установ з соціального захисту та забезпечення населення, діяльність яких фінансується за рахунок коштів місцевих бюджетів, складається з 658 територіальних центрів

соціального обслуговування (надання соціальних послуг), 290 будинків_інтернатів, 85 закладів для бездомних осіб; 692 центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; 90 закладів соціального обслуговування, 15 притулків для дітей, 85 центрів соціально_психологічної реабілітації дітей. Отримувачами соціальних послуг у 2015 році в цих закладах було близько 1,8 млн осіб, кількість працівників таких соціальних комунальних установ становить 120 тис. осіб. та близько 100 тис. осіб в цілому в регіональних підсистемах соціальної політики України [55]. Всі установи соціального обслуговування населення в Україні мають кошторисний принцип фінансування, який не дозволяє переорієнтувати бюджетні потоки фінансування соціальних послуг на користь інтересів громади та провести реальну децентралізацію у сфері соціального захисту населення.

1.3. Соціальне забезпечення населення у територіальних громадах

Сьогодні в Україні відбувається реформування системи соціального захисту з метою забезпечення належного рівня життя населення. Однією зі складових такої реформи є вдосконалення системи надання соціальних послуг. При цьому важливе значення має проведення вказаної реформи відповідно до міжнародних стандартів із одночасною децентралізацією влади та наданням широких повноважень органам місцевого самоврядування щодо соціального обслуговування населення.

У науковій літературі дослідженню проблем місцевого самоврядування, у тому числі з'ясуванню ролі держави у сфері місцевого розвитку присвячено праці В. Бабаєва, О. Батанова, В. Борденюка, І. Борденюк, П. Ворони, П. Гураль, М. Гірняк, В. Дрешпака, І. Дробота, І. Дробуш, І. Ковалевич, І. Козіורי, В. Кравченка, В. Мамонової, В. Новик, О. Петришин, М. Пухтинського, С. Серьогіна, А. Ткачук, І. Залуцького, Н. Камінської, М. Лендєл, А. де Токвіля. Змістовні дослідження методологічних засад управління розвитком територіальних самоврядних спільнот низового рівня провів О. Панухник, переважно зосередившись на селищних громадах. Окремі

функціональні механізми управління розвитком міст досліджуються у працях Р. Брусака, Г. Дробенка, В. Куйбіди, О. Невелева, І. Салія, Ю. Свірського, Ю. Шарова. Моделюванню та удосконаленню механізмів управління соціо-еколого-економічними системами присвячені роботи О. Амоші, В. Василенка, В. Вітлінського, В. Гейця, О. Гранберга, Т. Клебанової, В. Максимова, С. Рамазанова та ін.

Серед вітчизняних учених відомі праці Д. Жерліцина, О. Скорохода, О. Євтушенка, які досліджували питання надання публічних послуг органами місцевого самоврядування; В.Сороко розглядав питання стандартизації державних послуг; О. Крентовська, О. Міняйло – реформування системи соціальних послуг, О. Поляк, Д. Сухін – сутності муніципальних послуг та шляхів підвищення їх якості, С. Галашко, Ю. Шаров – якості соціальних послуг в умовах формування громадянського суспільства; О. Сушинський – комунальних послуг органів місцевого самоврядування тощо [59].

Управління розвитком населеного пункту здійснюється через інститут місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування являє собою систему організації влади на місцевому рівні, за якої місцеві громади набувають реальної можливості в різний спосіб самостійно і незалежно від держави вирішувати проблеми, що стосуються організації їх життєдіяльності. Основою місцевого самоврядування є територіальна громада – його первинний суб'єкт, тобто населення, яке, внаслідок природного розселення, мешкає на певній території й має право вирішувати свої інтереси місцевого рівня [10].

Первинним суб'єктом в системі місцевого самоврядування є територіально громада. У науці існують різні підходи до визначення цього поняття. Аналіз його численних дефініцій дає підстави виділити такі критерії визначення територіальної громади, які базуються на тій чи іншій ознаці місцевої спільноти або їх сукупності як основоположних понятійно-формулюючих: територіальний, соціологічний, конституційно-правовий і комплексний або системний (див. табл. 1.1) [44].

Таблиця 1.1

Сутність визначення територіальної громади залежно від різних критеріїв

Критерії визначення територіальної громади	Характеристика поняття
територіальний	визначення сутності територіальної громади пов'язане з використанням такої ознаки, як постійне проживання людей на території населеного пункту
соціологічний	територіальна громада є соціальною спільнотою, об'єднаною на основі спільності інтересів і потреб населення, що входять до неї, системності зв'язків і відносин між ними, а не проста сукупність мешканців визначеного населеного пункту
конституційно-правовий	територіальна громада визначається як основний суб'єкт місцевого самоврядування, який складається з жителів села (кількох сіл), селища, міста
комплексний	територіальна громада – це сукупність громадян України, які спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус. При цьому її розглядають у трьох аспектах, як: 1) базову адміністративно-територіальну одиницю 2) форму організації місцевої влади; 3) суб'єкт цивільно-правових відносин, господарюючий суб'єкт

У Конституції України (ст. 140-143), зокрема, зазначено, що територіальна громада – це жителі одного чи декількох населених пунктів, які добровільно об'єднуються в одну територіальну громаду для вирішення питань місцевого значення, а саме [11]:

1) обирають сільського, селищного чи міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на засіданнях виконавчого комітету та ради, старост та депутатів ради, які представляють та захищають інтереси всієї громади; управляють майном, що є в комунальній власності;

- 2) затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання;
- 3) затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання;
- 4) встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону;
- 5) забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів;
- 6) утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю;
- 7) вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Інтегрована модель соціального забезпечення може бути сформована шляхом об'єднання кадрових, матеріальних, фінансових, технологічних ресурсів громади для забезпечення доступності вразливих груп населення до соціальної підтримки, у тому числі соціальних послуг, покращення її якості. Впровадження системи соціального забезпечення на рівні об'єднаної територіальної громади (далі ОТГ) рекомендується забезпечувати у таких напрямках [43]:

- 1) інтеграція врядування, якої можливо досягати шляхом створення структурних підрозділів у виконавчих комітетах ОТГ, що мають повноваження на реалізацію функцій з управління системою надання соціальних послуг та соціального захисту;
- 2) інтеграція стратегій, яку можливо здійснити через запровадження планування та програмно-цільового бюджетування, узгодження місцевих програм для організації та виконання заходів соціального забезпечення, у тому числі з надання соціальних послуг;
- 3) інтеграція процесів, яку можливо здійснити через визначення та запровадження певних процесів, принципів, технологій, прийняття правил і процедур для організації надання соціальної підтримки, у тому числі

соціальних послуг, мешканцям ОТГ, з метою забезпечення їх доступності, ефективності, запровадження комплексного підходу до розв'язання проблем.

ОТГ повинно самостійно розв'язувати питання з організації соціальної роботи, надання соціальних послуг у громаді. Для цього рекомендується виконувати такі завдання [43]:

- 1) управління установами, закладами системи соціального захисту комунальної власності, організація їх матеріально-технічного та фінансованого забезпечення;
- 2) організація надання соціальних реабілітаційних послуг;
- 3) організація та проведення соціальної роботи;
- 4) організація роботи щодо соціального забезпечення та захисту дітей, дорослих та всіх, хто цього потребує.

ОТГ має заступника з питань соціального розвитку громади для здійснення та забезпечення взаємодії між представницькими органами та структурними підрозділами виконкому ОТГ щодо реалізації політики у сфері соціального забезпечення, керівництва відділами соціального захисту, охорони здоров'я, освіти і культури, які створюються у виконавчому комітеті ОТГ, та покласти на організацію надання соціальних послуг мешканцям.

З метою якісної організації роботи із соціального забезпечення в територіальній громаді слід укласти угоду між виконкомом ОТГ та управлінням соціального захисту населення відповідної районної державної адміністрації, міських рад про співпрацю в реалізації соціальної політики на території ОТГ.

Згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні до повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня належить забезпечення надання соціальної допомоги через територіальні центри. На базовому рівні повинні надаватися інші послуги соціального захисту населення (виплата пенсій, субсидій, компенсації, забезпечення надання пільг).

Територіальний центр надання соціальних послуг виконує наступні функції:

- 1) організація та надання базового набору соціальних послуг відповідно до потреб громади, у тому числі послуги фахівця соціальної роботи;
- 2) виявлення сімей, які перебувають у СЖО;
- 3) визначення потреб в соціальних послугах, прийняття рішення про необхідність отримання послуг;
- 4) організація оздоровлення та відпочинку дітей;
- 5) консультування та інформування мешканців громади щодо надання усіх видів соціальної підтримки (пільг, субсидій, компенсацій, виплат та спеціалізованих соціальних послуг, що надаються на районному чи обласному рівнях);
- 6) прийом заяви та необхідних документів від громадян для призначення державних допомог, компенсацій, житлових субсидій та пільг;
- 7) передача документів спеціалістам структурних підрозділів з питань соціального захисту населення районного рівня.

Таким чином, територіальна громада є соціальною спільнотою, об'єднаною на основі спільності інтересів і потреб населення, що входять до неї, системності зв'язків і відносин між ними, а не проста сукупність мешканців визначеного населеного пункту. Вона має свої функції та напрямки роботи.

Висновки до першого розділу

За результатами теоретичного дослідження було визначено, що існують суперечності щодо визначення співвідношення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Було визначено, що поняття «соціальне забезпечення» є більш вузьким по відношенню до поняття «соціальний захист». Соціальне забезпечення є складовою системи соціального захисту населення країни. За аналізом наукових джерел було визначено, що соціальне забезпечення визначається через грошові кошти, інше майно і соціальні

послуги, що надаються людям за рахунок коштів бюджетів у ситуації, коли людина знаходиться складних життєвих обставинах.

Щодо нормативно-правових та організаційних засад соціального забезпечення населення, то нами було виявлено, що Конституція України є тим основоположним нормативно-правовим актом, що регулює відносини соціального забезпечення. Норми правового соціального забезпечення наведені у нормативно-правових актах.

Аналіз наукових джерел дає можливість визначити, що об'єднана територіальна громада є первинним суб'єктом в системі місцевого самоврядування. Інтегрована модель соціального забезпечення може бути сформована шляхом об'єднання кадрових, матеріальних, фінансових, технологічних ресурсів громади для забезпечення доступності вразливих груп населення до соціальної підтримки, у тому числі соціальних послуг, покращення її якості. ОТГ повинно самостійно розв'язувати питання з організації соціальної роботи, надання соціальних послуг у громаді. Для цього рекомендується виконувати такі завдання: управління установами, закладами системи соціального захисту комунальної власності, організація їх матеріально-технічного та фінансованого забезпечення; організація надання соціальних реабілітаційних послуг; організація та проведення соціальної роботи; організація роботи щодо соціального забезпечення та захисту дітей, дорослих та всіх, хто цього потребує.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЧЕРНІГІВЩИНИ

2.1. Програма та організація дослідження соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини

За результатами теоретичного дослідження було визначено, що соціальне забезпечення має певні регіональні особливості в залежності від особливостей територіальної громади. Саме тому, далі ми розглянемо особливості соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини. Для досягнення цієї мети було проведено дослідження, яке мало наступні завдання:

1. Визначити особливості та стан соціального забезпечення населення у територіальній громаді.
2. Вивчити кадровий склад органів та служб соціального забезпечення населення у територіальних громадах.
3. Визначити труднощі, які виникають у територіальній громаді під час соціального забезпечення населення.
4. Проаналізувати, систематизувати отримані дані та сформулювати відповідні висновки.

Для виконання поставлених завдань було використано наступні методи: контент-аналіз документів та анкетування працівників (голів) територіальних громад. Контент-аналіз було використано з метою аналізу документів місцевого рівня. Зокрема, було проаналізовано наступні документи:

- 1) акти місцевих державних адміністрацій;
- 2) накази департаментів (управлінь) соціального захисту;
- 3) статuti територіальних громад;
- 4) місцеві програми соціального захисту та соціального забезпечення населення територіальних громад.

Також в ході дослідження нами було проведено анкетування працівників закладів та установ соціального забезпечення населення різних ОТГ Чернігівщини. Всім досліджуваним було запропоновано відповісти на 8 запитань анкети (додаток А). Запитання були спрямовані на те, щоб виявити не лише ефективність соціального забезпечення на рівні громади, а й критерії його ефективності. Окрім цього, за допомогою анкетування ми визначали шляхи інформування компетентних органів про випадки, які потребують соціального забезпечення, методи контролю за соціальними виплатами та труднощі, які виникають при здійсненні соціального забезпечення на рівні громади.

Емпіричне дослідження соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини було проведено у три етапи: підготовчий, діагностичний та аналітичний.

На підготовчому етапі було сформовано головні завдання нашого дослідження, підбрано відповідний комплекс діагностичного інструментарію та сформовано вибірку дослідження. Окрім цього на початковому етапі спрогнозовано можливості використання отриманих даних. На цьому етапі визначається послідовність дій емпіричного дослідження.

Наступний кроком є проведення дослідження. Це відбувається на діагностичному етапі. Дослідження проводиться у відповідності із раніше визначеним планом та підібраними діагностичним матеріалом. Саме дослідження здійснювалося у 2020 році. В ході проведення дослідження було здійснено інформування всіх досліджуваних про цілі, особливості процедури дослідження та можливість відмовитися від участі в дослідженні.

На аналітичному етапі дослідження було здійснено статистичну обробку даних та якісний аналіз отриманих результатів. Результати, які було отримано внаслідок такої математично-статистичної обробки дозволяють вирахувати рівень достовірності отриманих даних та відсіяти з них, які не відповідають такому критерію, але є структурними та повними. Аналіз результатів відбувався у два рівні. На першому рівні було проаналізовано та описано результати дослідження контент-аналізу нормативно-правових документів,

журналів. На другому рівні було проаналізовано та описано дані опитування представників ОТГ. Це дає можливість перейти до дослідження соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини, які буде розглянуто нижче.

2.2. Результати дослідження соціального забезпечення населення у територіальних громадах Чернігівщини

Спочатку розглянемо та визначено склад ОТГ на Чернігівщині. За даним станом на 25 березня 2020 року на Чернігівщині створено 50 ОТГ. Контент-аналіз документів дав можливість визначити, що:

1) у 2105 році було створено 5 ОТГ (Вертіївська, Деснянська, Кіптівська, Парафіївська, Макіївська);

2) у 2016 році було створено 11 ОТГ (Батуринська, Гончарівська, Іванівська, Корюківська, Коропська, Лосинівська, Михайло-Коцюбинська, Мринська, Носівська, Остерська, Сновська);

3) у 2017 році було створено 21 ОТГ (Бобровицька, Варвинська, Височанська, Городнянська, Ічнянська, Козелецька, Комарівська, Куликівська, Любецька, Линовицька, Малодівицька, Менська, Новобасанська, Олишівська, Плисківська, Семенівська, Сосницька, Срібнянська, Талалаївська селищна, Тупичівська, Холминська);

4) у 2018 році було створено лише дві ОТГ (Ніжинська, Новгород-Сіверська);

5) у 2019 було створено 11 ОТГ (Борзнянська, Вихвостівська, Добрянська, Киїнська, Киселівська, Новобілоуська, Озерянська, Понорницька, Сухополов'янська, Талалаївська сільська, Хмільницька).

Якщо розглянути динаміку створення ОТГ по роках, то можна зауважити, що помітне зростання створення громад відбувалося у 2017 році (див. рис. 2.1).

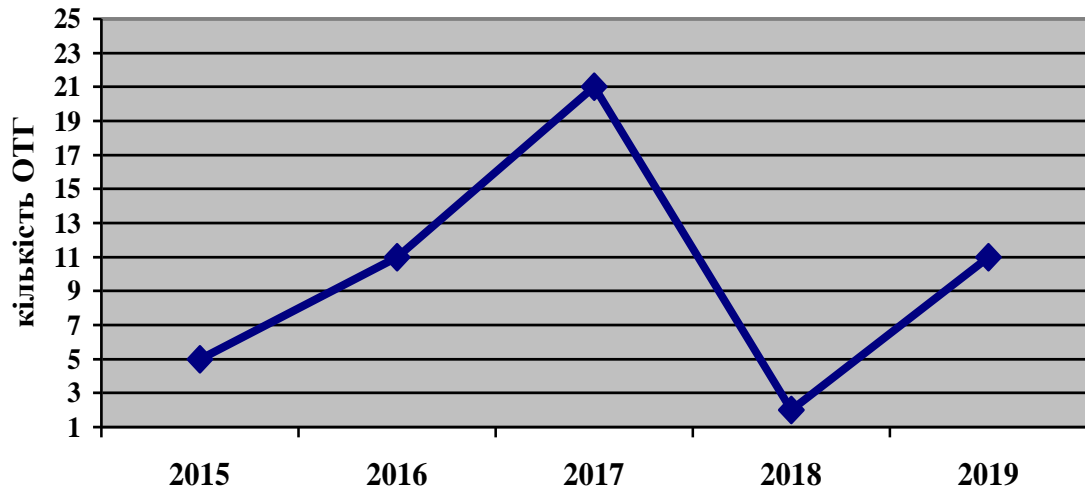

Рис. 2.1. Динаміка створення ОТГ в роках

Згідно наведених даних, піком створення ОТГ на Чернігівщині є 2017 рік. До 2017 року спостерігаємо поступове зростання створення ОТГ. У 2016 році на 6 ОТГ було створено більше, у порівнянні з попередній роком. У 2017 році на 10 ОТГ було створено більше, у порівнянні з 2016 роком та на 16 ОТГ у порівнянні з 2015 роком. Після 2017 року відбувається різке зниження ОТГ (з 21 ОТГ в 2017 році до 2 ОТГ в 2018 році). У 2019 році відбувається зростання кількості створення ОТГ (з 2 ОТГ за минулий рік до 11 ОТГ за 2019 рік).

За статистичними даними загальна площа ОТГ Чернігівщини складає 31865 км² з кількістю населення: 992468 осіб. На території Чернігівської області було створено 568 територіальних громад з яких було визначено 50 об'єднаних територіальних громад. Площа об'єднаних територіальних громад: 20570.16 км² (64.55%) та кількість населення ОТГ: 502223 (50.00%).

Аналіз нормативно-правової бази дав можливість встановити алгоритм управління системою надання соціальних послуг на рівні ОТГ:

1. Визначення потреб населення у соціальних послугах;
2. Складання планів створення/розвитку соціальних послуг;
3. Затвердження місцевих програм;
4. Організація діяльності надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору;

5. Надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів;
6. Оцінка якості соціальних послуг;
7. Моніторинг надання соціальних послуг.

За результатами аналізу нормативно-правових документів було встановлено та узагальнення даних дало можливість виявити, що більшість ОТГ на Чернігівщині розробили наступні програми соціального забезпечення:

- 1) програма допомоги малозабезпеченим родинам;
- 2) програма допомоги тим, хто не може вчасно сплачувати за комунальні послуги;
- 3) програма забезпечення охорони здоров'я;
- 4) програма забезпечення матерів-одиначок;
- 5) надання соціальної допомоги тим, хто цього потребує;
- 6) програма допомоги по безробіттю.

Всі ці питання вирішуються на рівні відповідних служб соціального захисту. Було з'ясовано, що в кожній ОТГ існує чітка система фіксування всіх тих, хто потребує допомоги та особливого контролю з боку працівників соціальних служб. За результатами контент-аналізу було визначено, що головним напрямом фінансування є соціальна та медична сфери. На ці програми, які пов'язані із цими сферами із загального бюджету виділяється 75% усіх коштів. На програми інших сфер виділяється значно менше коштів.

Аналізуючи дані щодо джерел фінансування було з'ясовано наступні дані, які представлено графічно на рисунку 2.2.

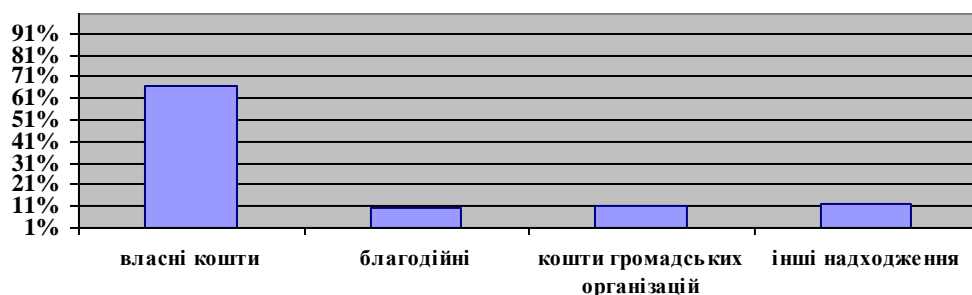

Рис. 2.2. Джерела фінансування соціального забезпечення населення в ОТГ Чернігівщини

Було зафіксовано, що фінансування соціального забезпечення населення відбувається за рахунок власних коштів. Слід зауважити, що 10% надходжень, які використовуються для соціального забезпечення йдуть від благодійників; 11% - громадських організацій та 12% - інші надходження.

З аналізу документів нам стало відомо, що важливим аспектом діяльності мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді ОТГ Чернігівщини стало здійснення соціальних заходів, спрямованих на допомогу тим, хто цього потребує шляхом проведення роз'яснювальної роботи в територіальній громаді. Роз'яснювальна робота на території громади може мати профілактичний характер. Соціальна профілактика спрямована на передбачення виникнення СЖО певних категорій населення.

За результатами дослідження було з'ясовано, що надання соціальних послуг може фінансуватися державою або фізичною особою. В системі соціального забезпечення можуть здійснюватися адміністративні послуги. До адміністративних послуг соціального забезпечення в ОТГ на Чернігівщині відносять:

1. Видача необхідних довідок, зокрема про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (ВПО);
2. Видача субсидій;
3. Надання певним категоріям населення державної соціальної допомоги;
4. Надання відповідної допомоги, коли народжується дитина чи коли сімейна пара усиновляє дитину;
5. Коли необхідно встановити статус та видачу посвідчень батькам багатодітної сім'ї;
6. Коли необхідно встановити статус члена сім'ї загиблого ветерана війни;
7. Коли необхідно встановити статус ветерана війни;
8. Коли необхідно встановити статус особи з інвалідністю внаслідок війни тощо.

Перед тим, як визначити можливості соціального забезпечення населення в ОТГ Чернігівщині слід визначити загальну фінансову спроможність об'єднаних громад. Порівнюючи звітні періоди 2018 та 2019 років (порівняти з 2020 роком поки немає можливості, адже це поточний рік і фінансова звітність буде в кінці року). Структура доходів загального фонду обласного бюджету різних ОТГ Чернігівської області представлено графічно на рисунку 2.3.

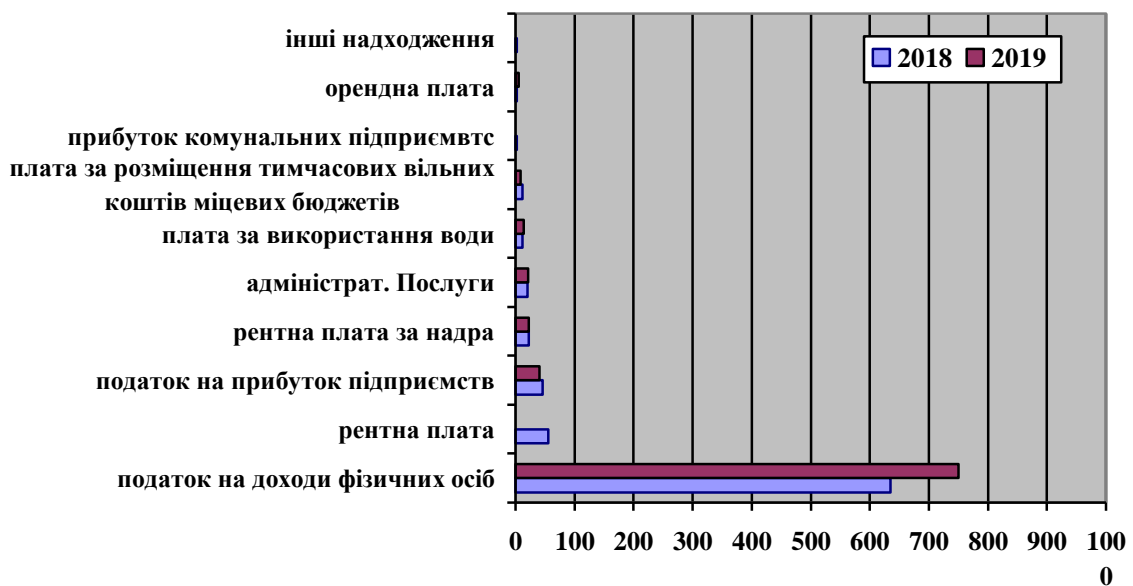

Рис. 2.3. Структура доходів загального фонду обласного бюджету різних ОТГ Чернігівської області

Згідно отриманим даним, за 2019 рік загальний фонд обласного бюджету різних ОТГ Чернігівської області було отримано 863 млн. грн.. доходів. У 2018 році до загального бюджетного фонду Чернігівської області надійшло 809 млн. грн., що менше на 54 млн. грн.. менше (це на 7% менше), аніж за попередній рік. Відповідно на послуги соціального забезпечення населення з різних питань у 2018 році було виділено менше, аніж у 2019 році. За аналітичними даними було з'ясовано, що бюджет 37 ОТГ складав понад 2,8 млрд грн.. Порівнюючи з переднім звітним періодом власні доходи бюджетів ОТГ зросли на 715,9 млн грн або в 1,9 раза. Видатки бюджетів об'єднаних територіальних громад (2,7

млрд грн) зросли у порівнянні з попереднім звітним періодом на 1,4 млрд грн (в 2,1 раза). Якщо розглянути більш детально галузеву структуру видатків загального бюджету, то вона має наступний вигляд. У 2018 році на соціальний захист та соціальне забезпечення населення було виділено 11,8% загального бюджету, а в 2019 році – 13,4% (див. рис. 2.4).

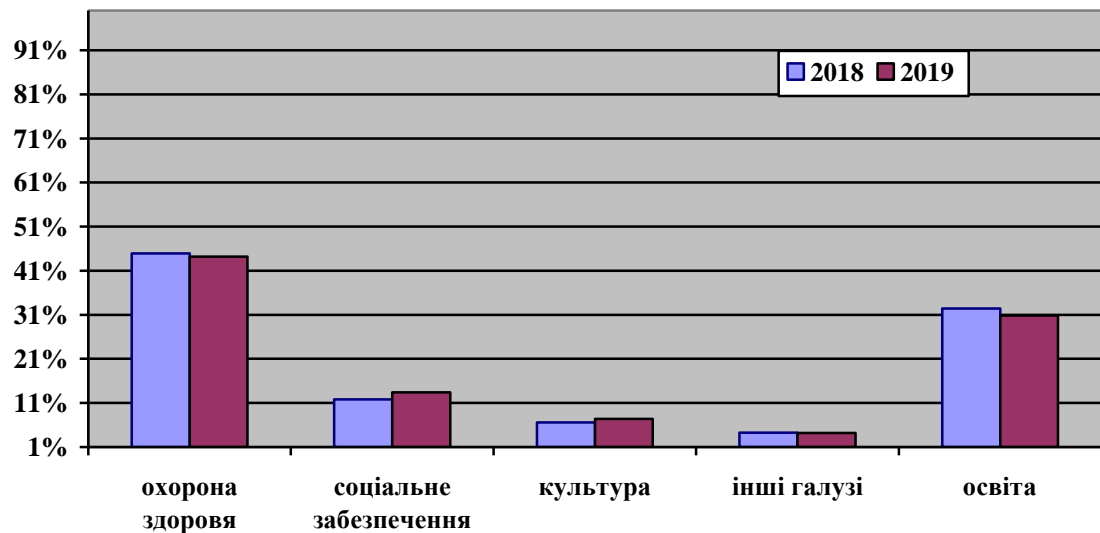

Рис. 2.4. Галузеву структуру видатків загального бюджету різних ОТГ Чернігівської області

Слід звернути увагу, що на соціальне забезпечення 1,6% було більше виділено коштів у 2019 році, аніж за аналогічний період за 2018 рік.

Було здійснено аналіз звернень громадян до відповідних служб соціального забезпечення за попередні роки. Результати дослідження звернень громадян за перше півріччя 2018 року представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Результати загальних показників роботи із зверненнями громадян системи соціального захисту населення за 1 півріччя 2018 року

Назва установ системи, які розглядають звернення	Усні звернення	Письмові звернення	Всього звернень
Департамент соціального захисту	292	1039	1331
Районні, міські управління,	4319	1356	5675

будинки-інтернати, територіальні центри			
Разом по системі	4611	2395	7006

Згідно даним представленим в таблиці 2.1, у 2018 році за перше півріччя соціальними службами було отримано 7006 звернень. При чому зауважимо, що усних звернень було більше на 2216 заяви у порівнянні з письмовими зверненнями.

Результати дослідження звернень громадян за відповідний період 2019 року представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати загальних показників роботи із зверненнями громадян системи соціального захисту населення за 1 півріччя 2019 року

Назва установ системи, які розглядають звернення	Усні звернення	Письмові звернення	Всього звернень
Департамент соціального захисту	353	1649	2002
Районні, міські управління, будинки-інтернати, територіальні центри	5430	2102	7532
Разом по системі	5783	3751	9534

Було зафіксовано, що за перше півріччя 2019 року до відповідних служб надійшло всього 9534 звернення, з яких більше усних, аніж письмових. Найбільше усних звернень надходить до територіальних центрів.

За результатами аналізу аналітичних звітностей стало відомо, що за перше півріччя 2020 року було 3740 звернень до відповідних служб соціального забезпечення. Більш детально результати загальних показників роботи соціальних служб представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати загальних показників роботи із зверненнями громадян системи соціального захисту населення за 1 півріччя 2020 року

Назва установ системи, які розглядають звернення	Усні звернення	Письмові звернення	Всього звернень
Департамент соціального захисту	278	1239	1517
Районні, міські управління, будинки-інтернати, територіальні центри	3462	933	4395
Разом по системі	3740	2172	5912

Згідно отриманими даним, за означений період на території Чернігівщини різних ОТГ було розглянуто 5912 заяви, в яких було описано звернення громадян різної категорії з питань соціального захисту. Звернемо увагу, що органами соціального забезпечення було отримано на 1568 усного звернення, аніж звернень у письмовій формі.

Співставлення результатів дослідження звернень громадян за перші півріччя 2018-2020 роки представлено графічно на рисунку 2.5.

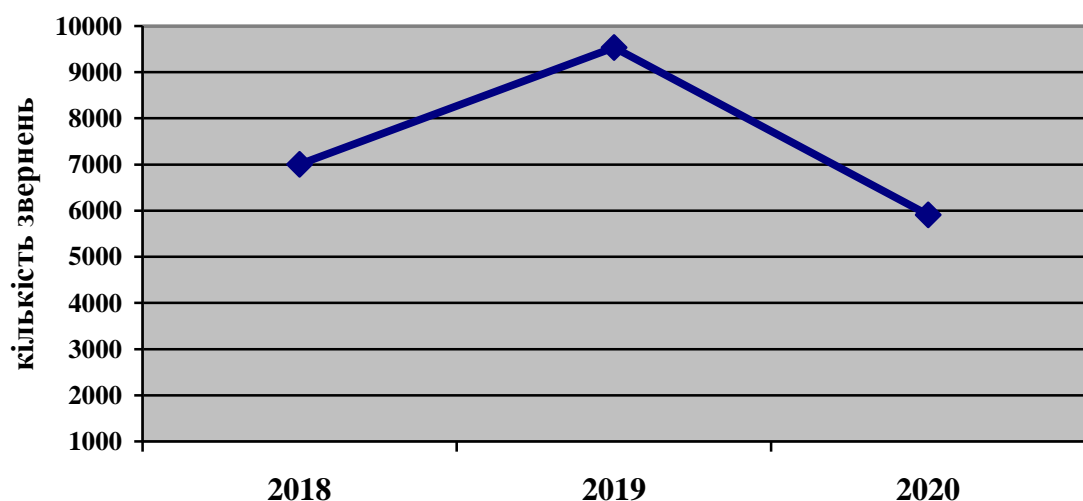

Рис. 2.5. Результати загальних показників роботи із зверненнями громадян системи соціального захисту населення

Згідно до отриманих даних, відбувається ріст звернень громадян до відповідних служб на різних територіях ОТГ з 2018 року до 2019 року (результати порівняння першого півріччя). Після 2019 року спостерігаємо зниження показників звернень громадян. Співставляючи дані 2018 року з даними 2019 року, то збільшення звернень громадян відбувалося на 36% (було прийнято на 2528 звернень більше у порівнянні за попередній звітний період). Порівнюючи 2018 та 2020 роки, то в останній звітний період було прийнято на 1094 заяви менше у порівнянні за попередній звітний період за 2018 рік.

За результатами порівняння даних 2019 та 2020 років встановлено, що за встановлений період відбулося зменшення звернень громадян на 38% (було прийнято на 3622 звернень менше у порівнянні за попередній звітний період).

Розглянемо та порівняємо більш детально установи та різновиди звернень, до яких відбувалися звернення. Результати порівняння звернень громадян до різних служб соціального забезпечення населення представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати загальних показників роботи із зверненнями громадян системи соціального захисту населення за 1 півріччя 2018-2020 років

Назва установ системи, які розглядають звернення	Усні звернення			Письмові звернення		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Департамент соціального захисту	292	353	278	1039	1649	1239
Районні, міські управління, будинки-інтернати, територіальні центри	4319	5430	3462	1356	2102	933
Разом по системі	4611	5783	3740	2395	3751	2172

Згідно до отриманих даних, до департаменту соціального захисту у 2019 році на 21% (на 61 заяву) надійшло більше усних звернень, ніж за аналогічний період 2018 року. До районних центрів, міського управління та територіальних центрів

26% (на 1111 заяв) надійшло більше усних звернень, ніж за аналогічний період 2018 року. В загальному у першому півріччі 2019 року на 25% (на 1172 заяви) надійшло більше звернень, ніж за аналогічний період 2018 року.

Дані представлені в таблиці 2.4, свідчать, що у 2020 році на 21% (на 75 заяв) надійшло менше усних звернень, ніж за аналогічний період 2019 року. До районних центрів, міського управління та територіальних центрів 36% (на 1968 заяв) надійшло менше усних звернень, ніж за аналогічний період 2019 року. В загальному у першому півріччі 2020 року на 35% (на 2043 заяви) надійшло менше усних звернень, ніж за аналогічний період 2019 року.

Щодо письмових звернень, то їх розподіл був наступним. До департаменту соціального захисту у 2019 році на 59% (на 610 заяв) надійшло більше письмових звернень, ніж за аналогічний період 2018 року. До районних центрів, міського управління та територіальних центрів 55% (на 746 заяв) надійшло більше письмових звернень, ніж за аналогічний період 2018 року. В загальному у першому півріччі 2019 року на 56,6% (на 1356 заяв) надійшло більше письмових звернень, ніж за аналогічний період 2018 року.

До департаменту соціального захисту у 2020 році на 25% (на 410 заяв) надійшло менше письмових звернень, ніж за аналогічний період 2019 року. До районних центрів, міського управління та територіальних центрів 59% (на 1169 заяв) надійшло менше письмових звернень, ніж за аналогічний період 2018 року. В загальному у першому півріччі 2020 року на 42% (на 1579 заяв) надійшло менше письмових звернень, ніж за аналогічний період 2019 року.

Звернемо увагу, що до департаменту соціального захисту незалежно від звітного періоду більше надходило письмових звернень, аніж усних. На відмінно від звернень до департаменту соціального захисту, звертаючись до районних та територіальних центрів було отримано більше усних заяв, аніж письмових. У 2018 році департаментом соціального захисту було отримано на 747 письмових звернень більше, аніж усних. За аналогічний звітний період департаментом соціального захисту було на 1296 письмових заяв більше, аніж усних за 2019 рік та на 961 письмове звернення, аніж усне за 2020 рік.

До районних центрів та територіальних центрів у 2018 році було прийнято на 2963 усних звернення, у 2019 році – на 3328 звернень, у 2020 році – на 2529 усних звернень більше, у порівнянні з письмовими зверненнями за аналогічний період відповідних років.

Узагальнені результати показників роботи із зверненнями громадян системи соціального захисту населення за різні звітні періоди представлено графічно на рисунку 2.6.

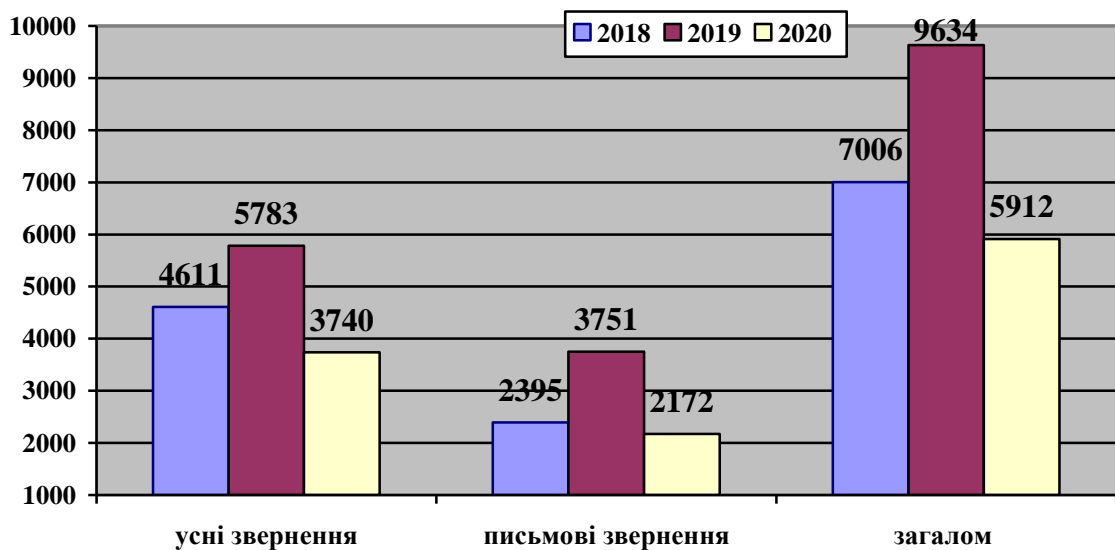

Рис. 2.6 Узагальнені результати показників роботи із зверненнями громадян системи соціального захисту населення за різні звітні періоди

Усні та письмові звернення вже було більш детально проаналізовано вище. Зупинимося на загальних показниках звернень громадян.

Порівнюючи між собою два звітні періоди за 2018 та 2019 роки було встановлено, що до департаменту соціального захисту на 24% (на 485 звернень, див. табл. 2.2 та 2.3) надійшло менше звернень у 2020 році, у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року. До районних центрів та територіальних центрів на 43% (на 3237 звернень, див. табл. 2.2 та 2.3) надійшло менше звернень у 2020 році, у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року. Згідно рис. 2.4, в загальному по системі соціального захисту на 38% (на 3622 звернень) надійшло менше звернень у 2020 році, у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року.

Порівнюючи між собою два звітні періоди за 2019 та 2020 роки було встановлено, що до департаменту соціального захисту на 50% (на 671 звернення, див. табл. 2.1 та 2.2) надійшло більше звернень у 2019 році, у порівнянні з аналогічним періодом 2018 року. До районних центрів та територіальних центрів на 33% (на 1857 звернень, див. табл. 2.1 та 2.2) надійшло більше звернень у 2019 році, у порівнянні з аналогічним періодом 2018 року. Згідно рис. 2.4, в загальному по системі соціального захисту на 36% (на 2528 звернень) надійшло більше звернень у 2019 році, у порівнянні з аналогічним періодом 2018 року.

Було з'ясовано категорії громадян, які подавали звернення. За відсотковим розподілом найбільше звернень в органи соціального захисту за перше півріччя 2020 року було прийнято від осіб пенсійного віку, осіб, які мають інвалідність та осіб, які не працюють чи є малозабезпеченими (див. рис. 2.7).

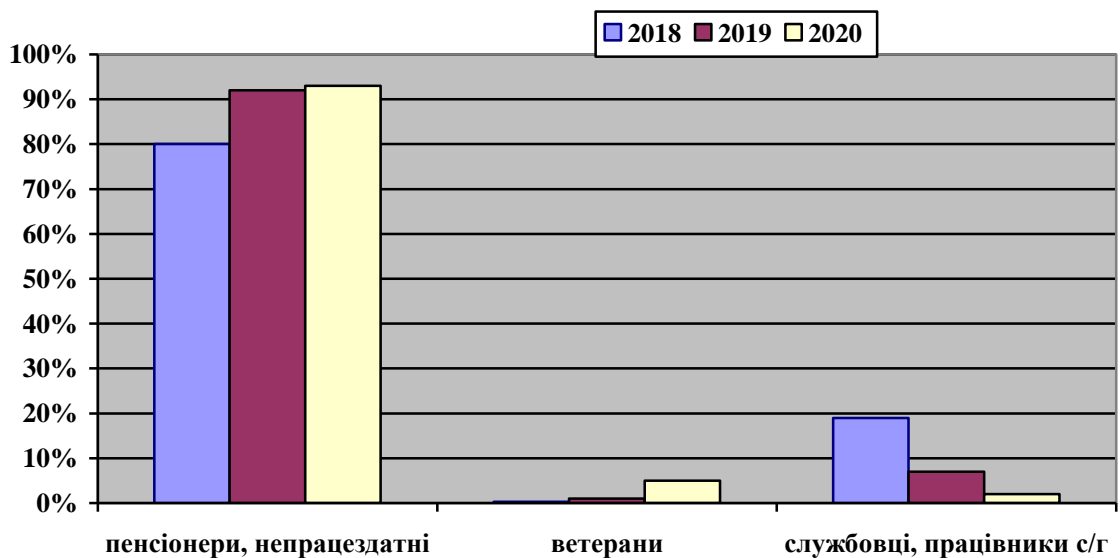

Рис. 2.7. Розподіл звернень за категорією населення

Було зафіксовано, що а перше півріччя 2018 року до відповідних служб Чернігівщини надійшло 80% від осіб пенсійного віку; осіб, які мають інвалідність та осіб, які не працюють; осіб, які мають посвідчення малозабезпечених. 0,3% звернень надійшло від громадян, які мають статус

ветерана або учасника війни. 19,9% звернень надійшло від працівників сільського господарства та службовців.

За перше півріччя 2019 року до відповідних служб Чернігівщини надійшло 92% від осіб пенсійного віку; осіб, які мають інвалідність та осіб, які не працюють; осіб, які мають посвідчення малозабезпечених. 1% звернень надійшло від громадян, які мають статус ветерана або учасника війни. 7% звернень надійшло від працівників сільського господарства та службовців.

Згідно отриманим даним, за перше півріччя 2020 року до відповідних служб за соціальною допомогою звернулося 93% осіб пенсійного віку, осіб, які мають інвалідність та осіб, які не працюють; осіб, які мають посвідчення малозабезпечених. 5% звернень надійшло від громадян, які мають статус ветерана або учасника війни. 3% звернень надійшло від працівників сільського господарства та службовців.

Динаміка звернень громадян різної категорії представлено графічно на рисунку 2.8.

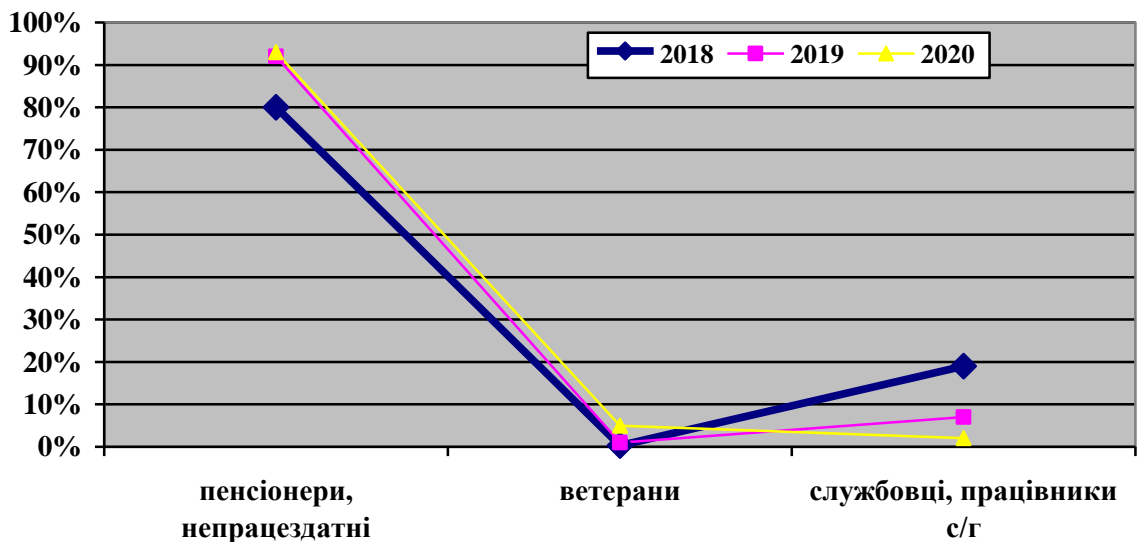

Рис. 2.8. Динаміка звернень громадян різної категорії

Було визначено, що з 2018 до 2020 року відбувається зростання кількості звернень до відповідних служб з метою отримання соціальної допомоги особи пенсійного віку; особами, які мають інвалідність та особами, які не працюють;

особами, які мають посвідчення малозабезпечених. Таке ж відсоткове зростання спостерігається серед групи громадян які мають статус ветерана або учасника війни. Зауважимо, що в групі працівників сільського господарства та службовців з 2018 до 2020 року, навпаки, спостерігається зменшення звернень до відповідних служб з метою отримання соціальної допомоги.

Вище було розглянуто групи громадян, які зверталися за допомогою та роз'ясненнями. Тепер визначимо характер допомоги, яку отримали громадяни. Більш детально адресність наданої допомоги представлено графічно на рисунку 2.9.

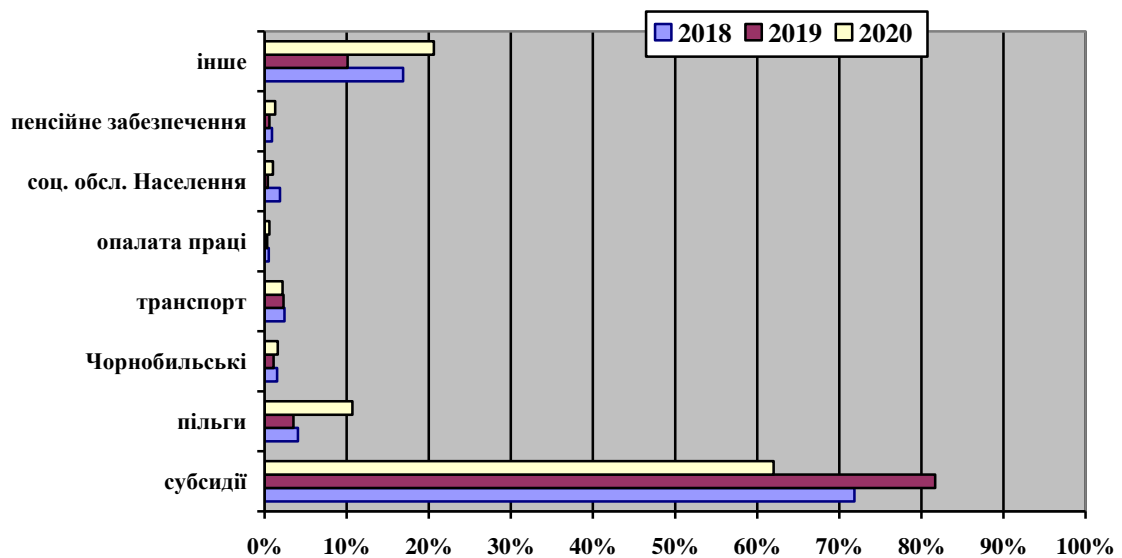

Рис. 2.9. Адресність наданої допомоги

Згідно рис. 2.9, найбільше виплат у першому півріччі 2018 року було здійснено на призначення державних допомог та надання субсидій. – 71,84%. 4,06% звернень було задоволено через надання та виплату відповідних пільг. Виплати, які необхідні у разі наявності посвідчення статусу чорнобильця було задоволено у 1,52% випадків. 2,44% виплат було витрачено на задоволення осіб з інвалідністю спеціальним транспортним засобом. Також особам з інвалідністю було надано санітарно-курортне лікування. На оплату праці та експертиз умов праці було надано виплат у 0,5% випадків. На соціальне обслуговування населення та забезпечення роботи інтернатів було здійснено виплати у 1,87% випадків.

Виплати для пенсійного забезпечення було здійснено у 0,9% випадків. Інші виплати становили 16,87%.

Найбільше виплат у першому півріччі 2019 року було здійснено на призначення державних допомог та надання субсидій – 81,7%. 3,5% звернень було задоволено через надання та виплату відповідних пільг. Виплати, які необхідні у разі наявності посвідчення статусу чорнобильця було задоволено у 1,1% випадків. 2,3% виплат було витрачено на задоволення осіб з інвалідністю спеціальним транспортним засобом. Також особам з інвалідністю було надано санітарно-курортне лікування. На оплату праці та експертиз умов праці було надано виплат у 0,5% випадків. На соціальне обслуговування населення та забезпечення роботи інтернатів було здійснено виплати у 0,4% випадків. Виплати для пенсійного забезпечення було здійснено у 0,6% випадків. Інші виплати становили 10,1%.

Щодо виплат у 2020 році, то вони були наступними. Найбільше виплат було здійснено на призначення державних допомог та надання субсидій – 62,0%. 10,7% звернень було задоволено через надання та виплату відповідних пільг. Виплати, які необхідні у разі наявності посвідчення статусу чорнобильця було задоволено у 1,3% випадків. 2,2% виплат було витрачено на задоволення осіб з інвалідністю спеціальним транспортним засобом. Також особам з інвалідністю було надано санітарно-курортне лікування. На оплату праці та експертиз умов праці було надано виплат у 0,5% випадків. На соціальне обслуговування населення та забезпечення роботи інтернатів було здійснено виплати у 1% випадків. Виплати для пенсійного забезпечення було здійснено у 1,3% випадків. Інші виплати становили 20,6%.

Згідно до отриманих даних відбувалася динаміка збільшення виплат субсидій з 2018 до 2019 року. У 2019 році було виплачено на 9,9% більше субсидій у порівнянні з попереднім роком. У 2020 році було виплачено на 19,7% субсидій менше, аніж у 2019 році за один і той же період та на 9,84% менше за аналогічний період 2018 року.

Динаміку виплат адресної допомоги представлено графічно на рисунку 2.1.1.

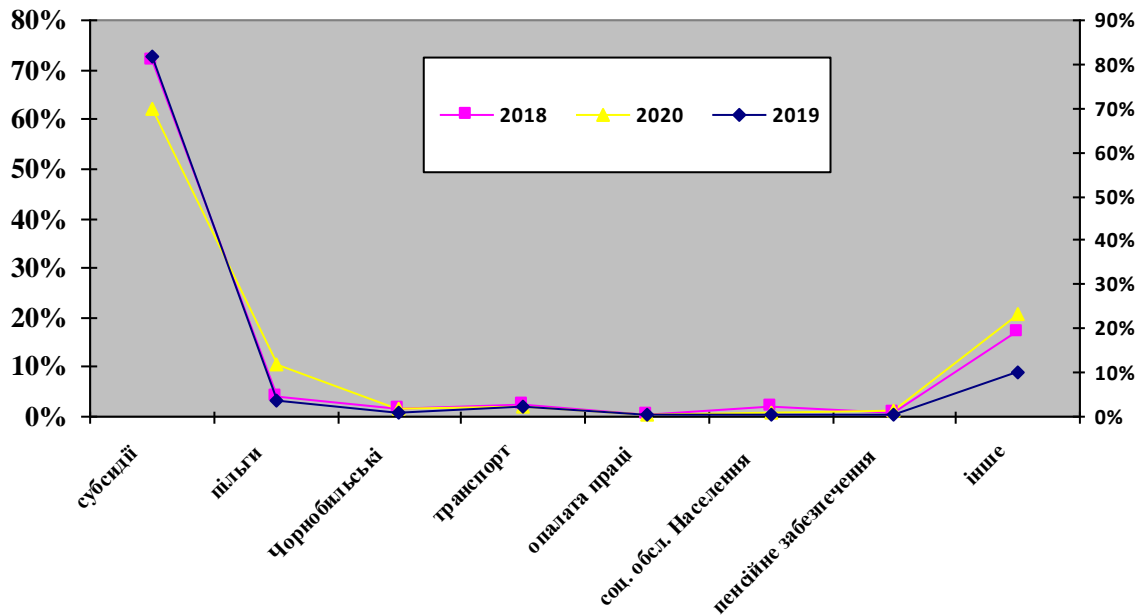

Рис. 2.1.1. Динаміку виплат адресної допомоги за 2018-2020 роки

Таким чином, бачимо зростання виплат по субсидіям з 2018 до 2019 року і їхнє зменшення до 2020 року. Зауважимо, що виплати, які стосуються забезпечення осіб з інвалідністю необхідним транспортом та надання можливості курортного лікування з 2018 до 2020 року зменшується. Так у 2019 році таких виплат було менше на 0,1%, а у 2020 році на 0,2% у порівнянні з виплатами 2018 року.

Слід звернути увагу, що виплати, які стосуються статусу Чорнобильця та оплати праці, експертиз умов праці незалежно від року було здійснено виплат майже в одноквовій відсотковій кількості. Розглянемо більш детально. Щодо виплат чорнобильця, то у 2020 році було їх здійснено більше на 0,5% у 2019 році та на 0,1% у 2018 році. Зауважимо, що у 2019 році було здійснено на 0,4 % більше адресних виплат за цією категорією у порівнянні з 2018 роком.

Адресні виплати, які стосуються оплати праці та експертиз умов праці коливаються у межах 1%. Найбільше адресних виплат за цією категорією було здійснено у 2020 році. У цьому звітному періоді було виплачено на 0,3% більше у порівнянні з 2019 роком та на 0,1% більше, аніж за аналогічний період 2018 року.

Адресні виплати, які стосувалися пенсійного забезпечення також незалежно від року коливалися у межах 1%. Так, у 2020 році було здійснено виплат пенсійного

забезпечення на 0,7% більше у порівнянні з 2019 роком та на 0,4% більше у порівнянні з 2018 роком.

Адресність виплат соціального обслуговування населення та забезпечення роботи інтернатів було здійснено в межах 2%. Найбільше виплат було здійснено у 2018 році. Потім у 2019 році відбувається зниження виплат на 1,44%. У 2020 році відбувається незначне збільшення виплат до 1%, тобто 0,6% більше ніж у 2019 році.

Різке зростання адресних виплат по різних виплатах відбувається у 2020 році. Так, у 2020 році було здійснено на 7,2% більше виплат, аніж у 2019 році та на 6,64% більше у порівнянні з 2018 роком. Слід звернути увагу, у 2018 році було здійснено 16,87% інших виплат, у 2019 році – 10,1%, а у 2020 році – 20,6%.

Таким чином, можна зауважити, що незалежно від року на першому місці знаходяться виплати, які пов'язані із питаннями, які стосувалися субсидій та адресної соціальної виплати особам, які є малозабезпеченими та малозахищеними. Друге місце займають питання, які стосуються виплати різних пільг. На третьому місці знаходяться виплати пов'язані із забезпеченням всім необхідним особам, які мають інвалідність.

Після аналізу відповідних документів та звітів виникало питання скільки саме було позитивно задоволено звернень та у які терміни. Було встановлено, що у 2020 році 7,7% звернень громадян різної категорії із різних причин було задоволено позитивно. У 90% випадків звернення було проведено роз'яснювальну роботу. У 2,3% випадків громадянам було відмовлено з поважних причин, які встановлені законодавством (див. рис. 2.1.2).

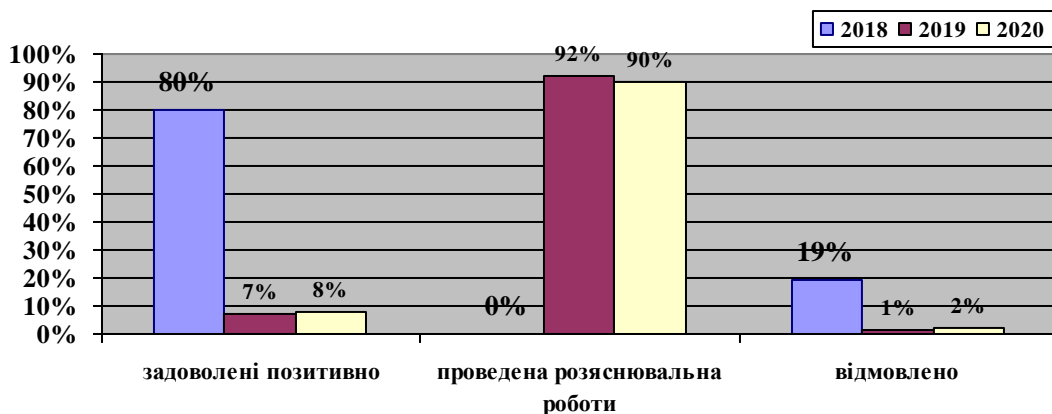

Рис. 2.1.2. Результати роботи по зверненням громадян

У 2019 році позитивно було задоволено 6,9% звернень. У 91,9% випадків звернення було проведено роз'яснювальну роботу. У 1,2% випадків громадянам було відмовлено з поважних причин, які встановлені законодавством.

Щодо 2018 року, то позитивно було задоволено 10,29% звернень. У 87% випадків звернення було проведено роз'яснювальну роботу. У 2,71% випадків громадянам було відмовлено з поважних причин, які встановлені законодавством

Перейдемо до розгляду терміну за якого було розглянуто звернення громадянина. Результати чого представлено графічно на рисунку 2.1.3

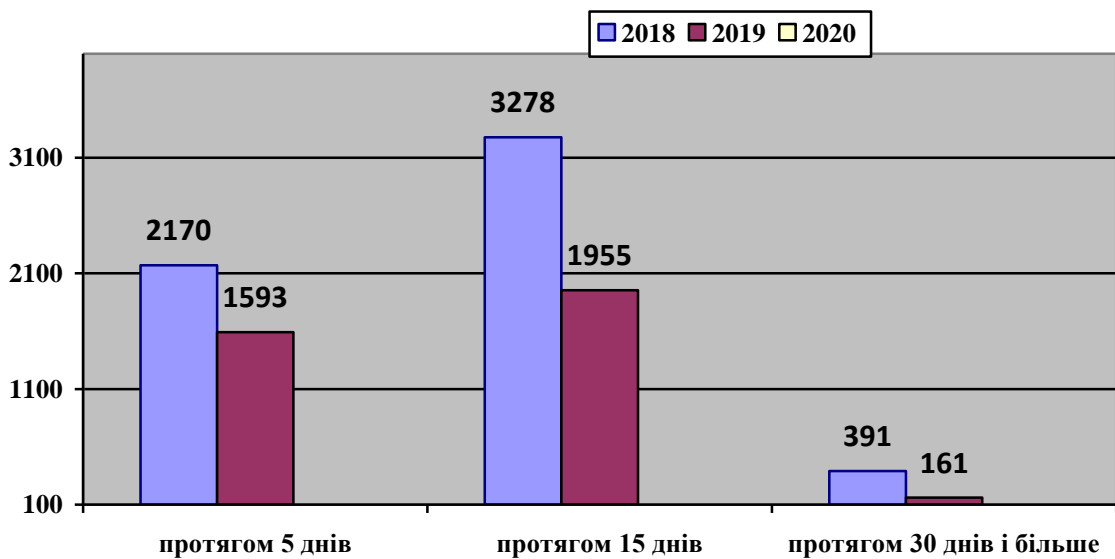

Рис. 2.1.3 Терміни розгляду звернень громадян

Згідно рис. 2.1.3, у 2018 році за 5 днів було розглянуто 2170 звернення, що є позитивним, оскільки відповіді надані згідно законодавства. На протязі 15 днів іще було розглянуто та роз'яснено 3278 звернень. Звернемо увагу, що на протязі місяця було розглянуто та роз'яснено 391 заява. Отримані дані свідчать про те, що всі звернення було розглянуто та роз'яснено в встановлений термін чинним законодавством. Такі ж дані характерні для 2019 року. На протязі 5 днів у 2019 році було розглянуто та роз'яснено 1593 звернення. На протязі 15 днів іще було розглянуто та роз'яснено 1955 звернень. Звернемо увагу, що на протязі місяця було розглянуто та роз'яснено 161 заява.

Протгом 5 днів у 2020 році було розглянуто та роз'яснено 741 звернення. На протязі 15 днів іще було розглянуто та роз'яснено 1222 звернення. Звернемо

увагу, що на протязі місяця було розглянуто та роз'яснено 195 заяв. Отримані дані свідчать про те, що всі звернення було розглянуто та роз'яснено в встановлений термін чинним законодавством.

Визначимо фінансову спроможність в соціальній сфері в загальному по різних ОТГ Чернігівської області, а потім по кожному ОТГ окремо. Результати дослідження фінансової спроможності соціальної сфери представлено в таблиці 2.5. та графічно на рисунку 2.1.4.

Таблиця 2.5

Результати дослідження фінансової спроможності соціальної сфери в загальному по різних ОТГ

Показники	Рік		
	2018	2019	2020
Громадяни, які отримують соціальну допомогу	60307	61500	62100
Громадяни, які мають право отримувати пільгу	313	302	300
Громадяни, які отримують субсидії	271185	156000	137500
Прийомні родини	205	203	205
Будинки сімейного типу	27	29	30

Згідно табл. 2.5, з кожним роком відбувається збільшення кількості громадян, які отримують соціальну допомогу у власних громадах. Слід звернути увагу, що у першому півріччі 2020 року на 600 осіб більше отримали соціальну допомогу у порівнянні з 2019 роком. Якщо порівняти дані 2020 року та 2018, то можна відмітити, що у поточному році на 1793 випадки було більше призначено виплати соціальної допомоги, аніж у 2018 році. Слід звернути увагу, що право отримувати пільгу з кожним роком стає менше. Так, у 2020 році на 2 особи менше отримали таке право, аніж у 2019 році та на 13 осіб менше ніж у 2018 році. Таке зменшення показників спостерігається і у випадках призначення виплат субсидії. У 2018 році на 115185 більше було виплачено субсидій громадянам, аніж за аналогічний період 2019 року. У 2020 році на 133685 менше осіб, які отримали субсидії для погашення виплат за комунальні

послуги, аніж у 2018 році. Окрім цього, близько 204 родин прийомного типу отримували відповідні допомоги. З роками кількість прийомних родин не стає більше, майже однакова кількість прийомних родин оформлюється щорічно. Така ж ситуація спостерігається із будинками сімейного типу. Незалежно від року їх формується близько 30.

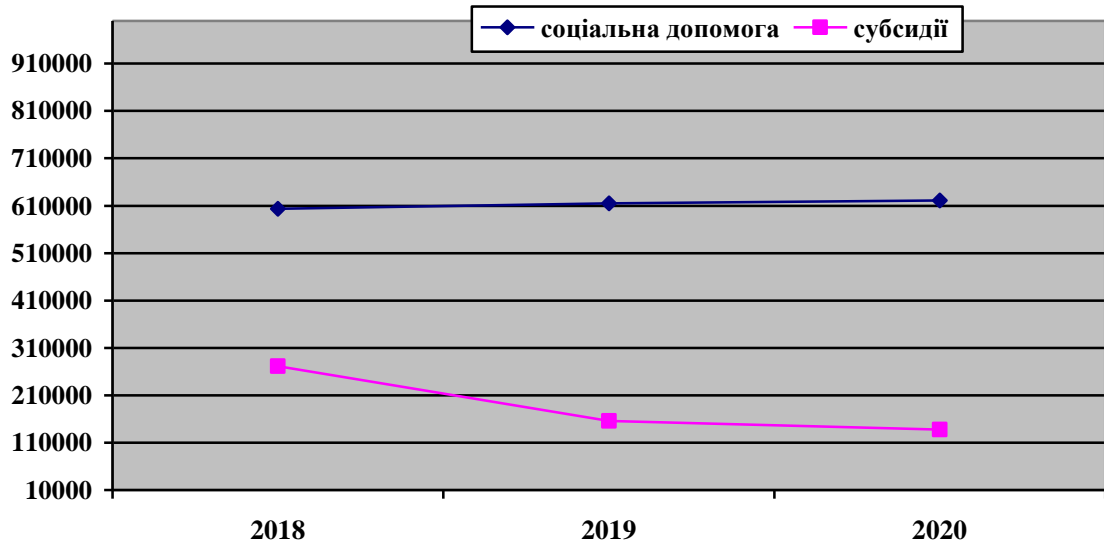

Рис. 2.1.4 Результати дослідження фінансової спроможності соціальної сфери в загальному по різних ОТГ

Згідно представленим даним в табл. 2.5 та рис. 2.1.4, з роками відбувається збільшення кількості осіб, які отримують соціальну допомогу. При цьому зменшується кількість громадян, які мають право на пільгу та право отримувати субсидію.

Вище було здійснено аналіз статистичної звітності щодо соціального забезпечення різних ОТГ на території Чернігівщини. Був здійснений аналіз нормативно-правових документів та аналітичних звітів, які продемонстрували нам особливості соціального забезпечення в різних територіальних громадах Чернігівщини. Тепер перейдемо до аналізу даних опитування керівників ОТГ.

Загалом прийняло участь 20 осіб, серед яких 16 керівників ОТГ та 4 заступники.

Першим запитанням, яке було поставлено представникам ОТГ стосувалося того чи ефективно здійснюється соціальне забезпечення різних категорій населення. Результати представлено графічно на рисунку 2.1.5.

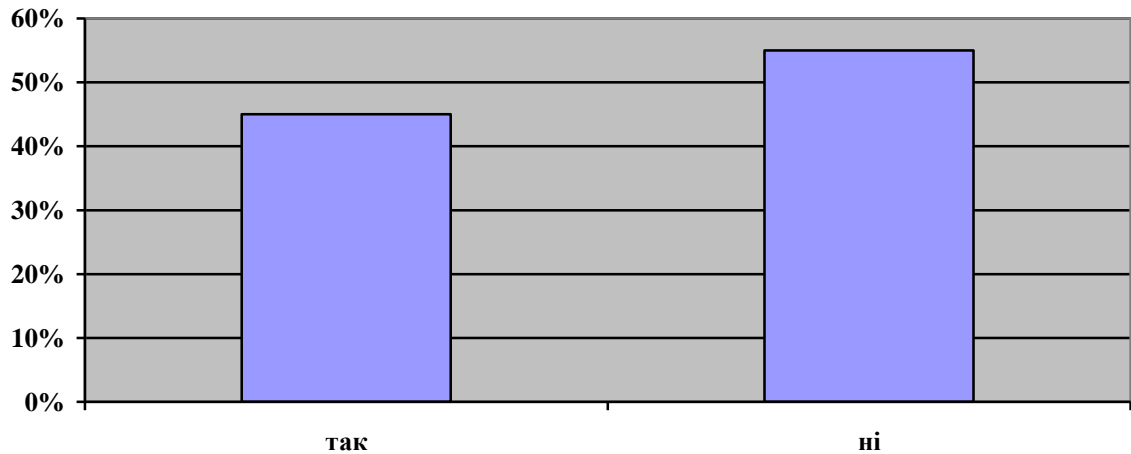

Рис. 2.1.5 Результати визначення ефективності надання соціального забезпечення громадян різних категорій

Було встановлено, що думки опитаних розділилися майже в однаковій відсотковій кількості. Так, 45% опитаних вважають, що соціальне забезпечення здійснюється на належному рівні. З ними, 55% опитаних не погоджуються та вважають про недосконалість соціального забезпечення. Досить важливим було запитання визначення показників ефективності надання соціального забезпечення громадян різних категорій. Респонденти давали наступні відповіді, які представлено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Показники ефективності надання соціального забезпечення громадян різних категорій

Показники	Відсоткове вираження
Немає чітко визначених критеріїв	33%
Покращення фінансового стану громадянина	27%

Поліпшення психо-емоційного стану	7%
Налагодження життєвих обставин	33%

Таким чином, було визначено, що серед опитаних представників ОТГ домінує дві точки зору. Перша точка зору свідчить про те, що немає чітко визначених критеріїв та показників ефективності надання соціального забезпечення громадян різних категорій (33%). Друга точка зору стосується того, що зменшення кількості звернень, що по суті не є якісною роботою, адже причин звернень може бути чимало. Варто зазначити те, що респонденти не знають критеріїв ефективності послуг.

Досліджуючи відповіді респондентів на питання «Як Ви вважаєте, що заважає ефективному соціальному забезпеченню населення в умовах ОТГ» було визначено наступні результати, які представлено графічно на рисунку 2.1.6

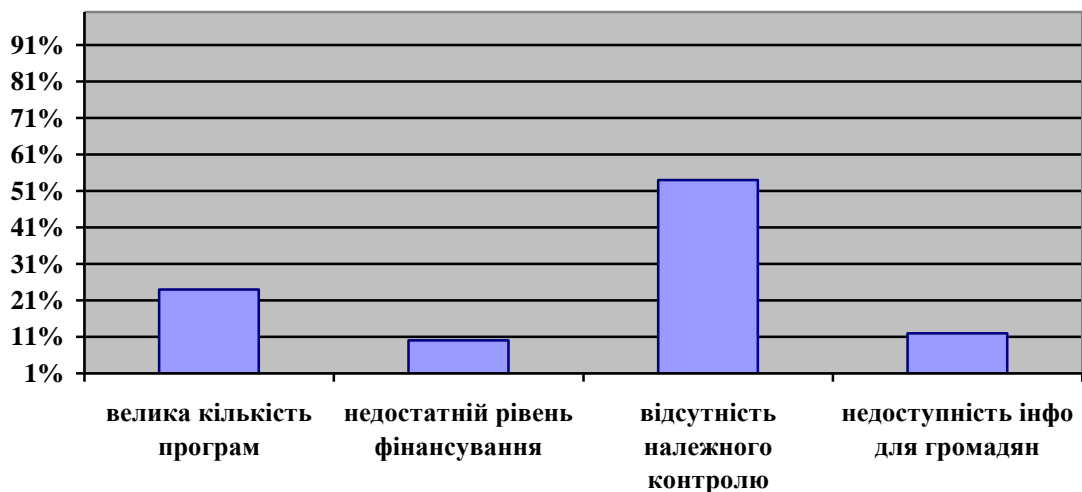

Рис. 2.1.6. Результати відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, що заважає ефективному соціальному забезпеченню населення в умовах ОТГ»

Згідно отриманим даним, працівники ОТГ вважають, що труднощі у сфері соціального забезпечення найчастіше виникають через відсутність належного контролю відповідних органів, зокрема уповноважених осіб. Так

вважають 54% опитаних. Тому вони вважають, що першочерговою задачею ОТГ є удосконалення системи контролю за фінансуванням та витратами.

24% опитаних вважають, що проблеми у соціальному забезпеченні населення виникають через надмірну кількість розроблених програм цільового спрямування, при чому більшість із них є схожими та повторюваними. Це призводить до нераціонального розподілу фінансів.

Зауважимо, що 12% опитаних вважають, що недоступність інформації для громадян є перешкодою для контролю витрат та надає можливість розпоряджатися фінансуванням на свій розсуд.

Даючи відповідь на питання: «Чи впливає якість надання послуги соціального забезпечення на результат заходів спрямованих на матеріальне забезпечення населення та зменшення соціальних ризиків» було визначено, що 80% респондентів вважають, що так, а 20% - ні (див. рис. 2.1.7).

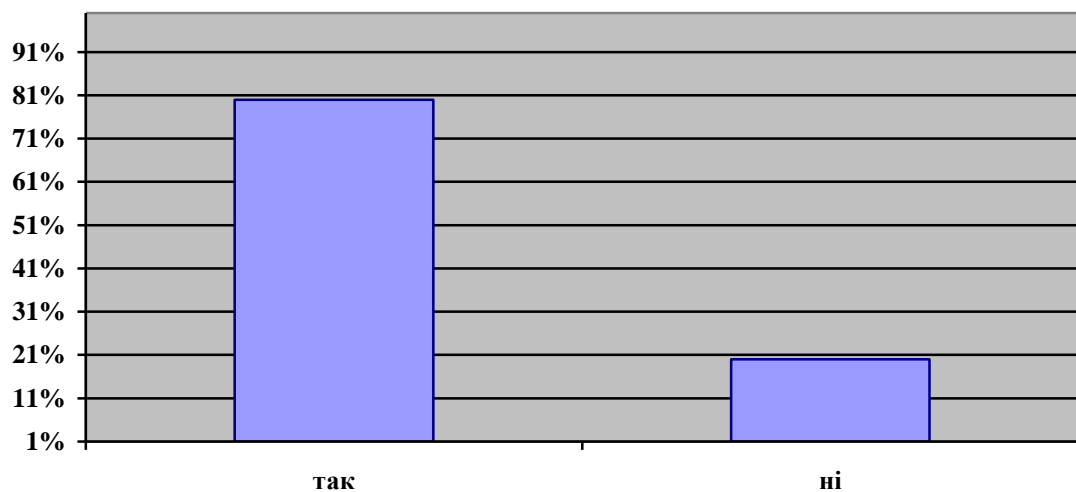

Рис. 2.1.7. Результати відповіді на питання: «Чи впливає якість надання послуги соціального забезпечення на результат заходів спрямованих на матеріальне забезпечення населення та зменшення соціальних ризиків»

Результати відповідей опитуваних щодо того, як вони дізнаються про випадки, які потребують додаткового соціального забезпечення було отримано наступні результати, які представлено графічно на рисунку 2.1.8

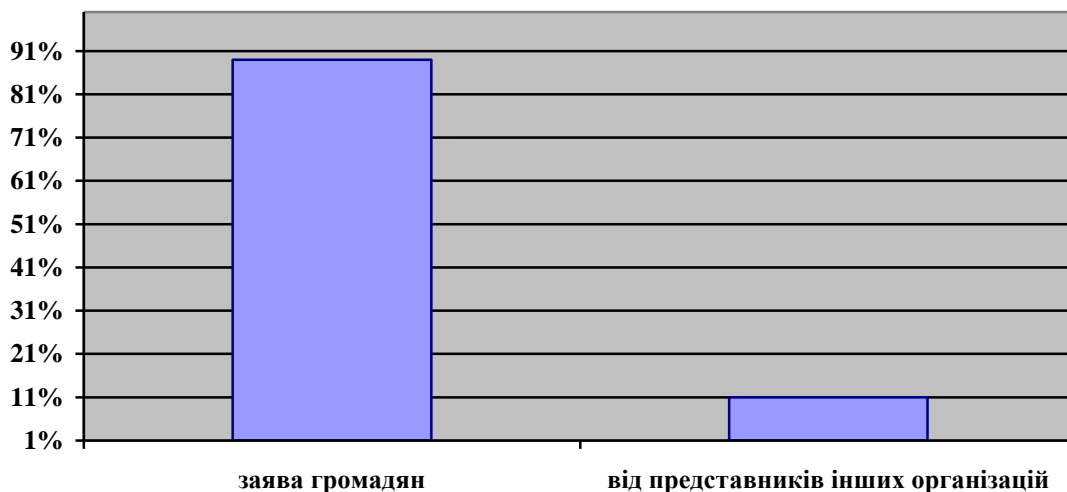

Рис.2.1.8. Результати визначення того, як представники ОТГ дізнаються про випадки, які потребують додаткового соціального забезпечення

Згідно до даних представлених на рисунку 2.1.8, самі громадяни повідомляють відповідні служби про необхідність надання їм допомоги. Лише у 11% випадків різні соціальні служби звертаються до голови ОТГ для того, щоб повідомити про необхідність надання додаткової допомоги тим, хто цього потребує.

Логічним було запитання щодо компетентності фахівців, які займають питаннями соціального забезпечення. Варто зауважити, що все ж таки 28% опитаних вважають соціальний працівників некомпетентними у питаннях надання та призначення відповідних виплат по соціальному забезпеченню (див. рис. 2.1.9).

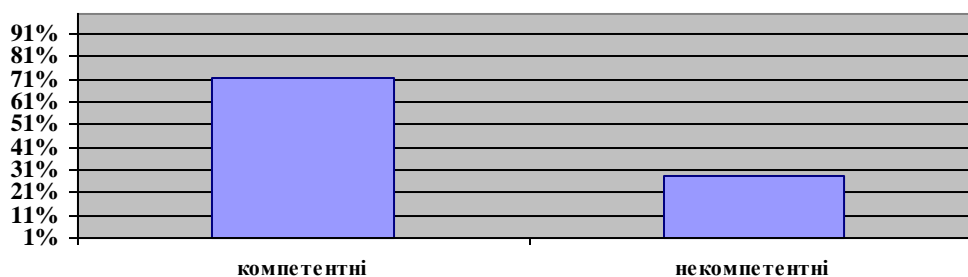

Рис. 2.1.9. Результати визначення компетентності фахівців, які займають питаннями соціального забезпечення

Отримані дані дають можливість засвідчити, що 72% опитаних працівників ОТГ вважають, що особи, які займаються питаннями соціального забезпечення є компетентними.

Також було визначено, що майже всі (95%) опитані працівники ОТГ знають, які нормативно-правові документи, підзаконні акти, нормативно-правові документи регулюють питання надання соціальної допомоги та соціального забезпечення громадян. На питання «Чи у повному обсязі контролюють цільові виплати?» було отримано такі дані, які дають можливість зафіксувати відсутність з боку держави контролю та моніторингу надання цільової допомоги та її витрат.

За результатами визначення труднощів, які виникають під час здійснення соціального забезпечення населення на рівні громади представлено графічно на рисунку 2.2.1

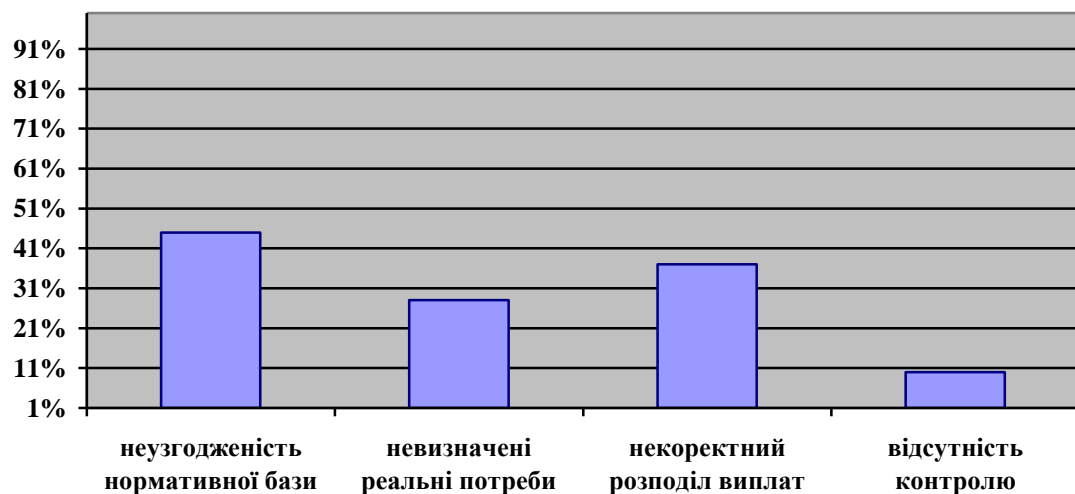

Рис. 2.2.1. Труднощі, які виникають під час здійснення соціального забезпечення населення на рівні громади

Було встановлено, що працівники громади вважають, що основними труднощами, які виникають під час здійснення соціального забезпечення населення на рівні громади можна визначити неузгодженість нормативної бази у 45% випадків; невизначені реальні потреби громадян, які звертаються за

допомогою (28%); некоректний розподіл виплат (37%). Під неузгодженістю нормативної бази опитані мають на увазі, що на сьогодні існують суперечності у роботі самого Міністерства соціальної політики в сфері соціального забезпечення. Аргументують це наступним чином. У нашій країні є чотири сфери надання соціальних послуг відповідно до громадян, які ці послуги отримують: діти та батьки дітей; особи з інвалідністю; особи, які мають статус ветеран війни та особи, які не мають постійного місця проживання, особи, які є Віл-інфікованими та особи, які відбували покарання. Відповідно, до цього соціальне забезпечення перших трьох груп громадян відбувається із державного бюджету, а громадян останньої групи – із місцевих бюджетів. Громадяни перших трьох груп для свого соціального забезпечення можуть звертатися у відповідні центри, наприклад, особи з інвалідністю до «Центрів реабілітації інвалідів»; батьки та молодь можуть звертатися до «Центрів соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді», «Територіальних центрів соціального обслуговування та інших. Це означає, що під ці форми соціальних центрів, які займаються соціальним захистом та соціальним забезпеченням різних категорій громадян є відповідні закони та законопроекти, які регулюють питання фінансування та виплат. Відповідно, після об'єднання територіальних громад відбувся перерозподіл громадян, які підпадають під соціальне забезпечення, коли одні ОТГ мають більшу кількість таких осіб, а інші меншу. Але за рахунок державного фінансування та регулювання різними законопроектами ОТГ мають не однакові «фінансові навантаження». Особи, які не мають постійного місця проживання, особи, які є Віл-інфікованими та особи, які відбували покарання, як відмічалось вище, фінансуються за рахунок місцевого бюджету. Виходить, що одні ОТГ мають більше таких громадян і навантаження більше, а інші менше. Відповідно, кожна установа прагне забезпечити власний фінансовий стан і тому просовує зміни до законів, які вигідно саме їй. Тому виходить, що в першу чергу враховуються потреби та інтереси не самих громадян, які потребують допомоги, а самих центрів та установ.

Одними із труднощів соціального забезпечення є те, що в законі немає чіткого розмежування щодо того, які саме соціальні послуги повинні фінансуватися державою, а які здійснюватися за рахунок самих громадян. Більше того, розмір соціального забезпечення прив'язаний до прожиткового мінімуму встановленого державою.

Однією із труднощів опитані визначили невизначені реальні потреби. Це означає, що на рівні громади є проблема визначення актуальних потреб громадян, які вимагають соціального захисту та соціального забезпечення. На думку досліджуваних, без визначення актуальних потреб важко здійснювати адресну допомогу, призначати пільги та виплати. На думку опитаних, потрібно зробити повторне визначення актуальних потреб та визначити категорії населення, які потребують соціального захисту та рівні кожного ОТГ, а області, як це було раніше. Відповідно до кожної громади слід враховувати потенціал неурядових, недержавних центрів, які здійснюють соціальне забезпечення та соціальних захист населення. Також не визначення реальних потреб згідно до формування ОТГ призводить до нерівномірного, необґрунтованого фінансування для соціального забезпечення громадян.

Таким чином, було визначено наступні проблеми та труднощі на рівні ОТГ з питань соціального забезпечення:

- 1) не визначені реальні проблеми та потреби громадян;
- 2) неузгодженість нормативної бази;
- 3) некоректність виплат;
- 4) відсутність контролю за виплатами соціального забезпечення;
- 5) недостатня кількість фахівців.

Після визначення труднощів, які виникають у сфері соціального забезпечення було визначено наявність протиріч, проблем та складнощів, невідповідності у чинному законодавстві щодо соціального забезпечення було отримано наступний розподіл відповідей, які представлено графічно на рисунку 2.2.2.

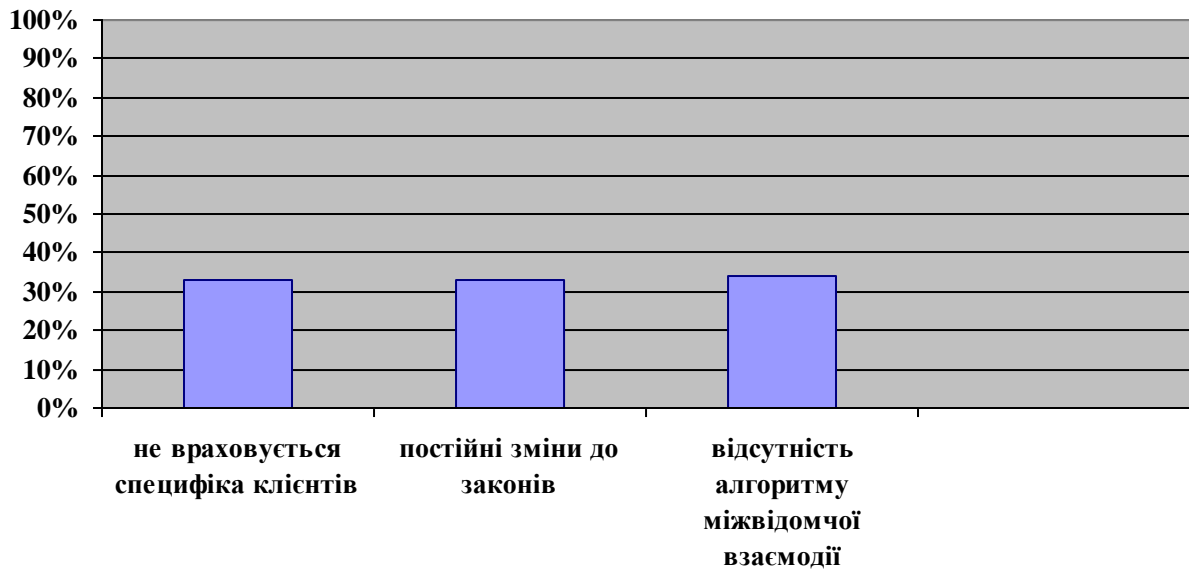

Рис. 2.2.2. Результати визначення протиріч, проблем та складнощів, невідповідності у чинному законодавстві щодо соціального забезпечення

Згідно отриманим даним, було зафіксовано, що основними складнощами, на думку опитаних, у сфері соціального забезпечення є: неврахування дійсних актуальних потреб громадян, які звертаються за допомогою; постійні зміни, які приймаються на рівні законодавства, що призводить до додаткової роботи; відсутність чітко прописаного алгоритму міжвідомчої взаємодії. На думку опитаних, та форма взаємодії, алгоритм дій, які прописані для ефективного соціального забезпечення на практиці часто не реалізується, що може впливати на ефективність соціального забезпечення населення в рамках ОТГ. Метою наступного питання було виявлення проблем у міжінституційній взаємодії при роботі з різними категоріями населення. Результати представлено графічно на рисунку 2.2.3.

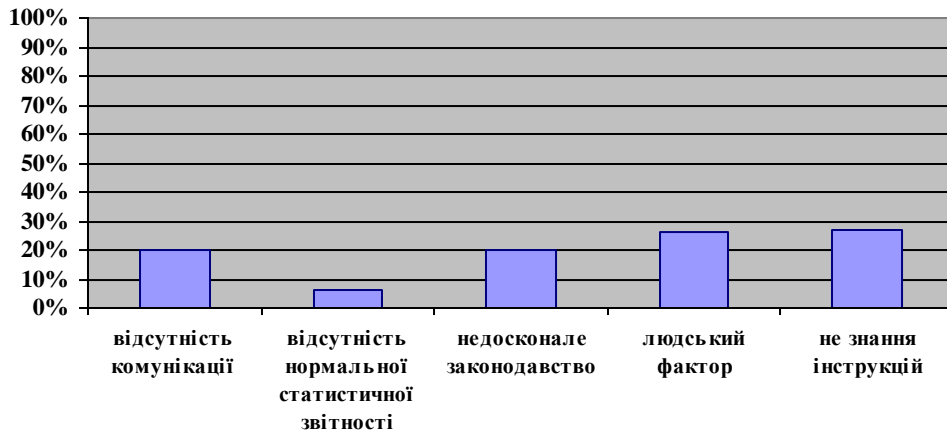

Рис. 2.2.3 Результати визначення проблем у міжінституційній взаємодії при роботі з різними категоріями населення

Було зафіксовано, що 20% опитаних працівників ОТГ вважають, що відсутність налагодженої комунікації у міжінституційній взаємодії заважає та ускладнює роботу з питань соціального забезпечення населення. Також проблемою міжінституційній взаємодії при роботі з різними категоріями населення у 6% випадків, на думку опитаних, є відсутність надійної статистичної звітності. Також 20% опитаних досліджуваних вважають, що недосконале законодавство призводить до труднощів у міжінституційній взаємодії з питань соціального забезпечення. 26% опитаних працівників ОТГ вважають, що саме людський фактор впливає на якість надання соціального забезпечення у міжінституційній взаємодії. 27% опитаних вважають, що не знання інструкції взаємодії в ситуації надання соціального забезпечення на рівні ОТГ призводить до неефективності надання послуг та проблем у міжінституційній взаємодії.

Результати проведеного нами дослідження дали змогу визначити наступні особливості соціального забезпечення населення в умовах ОТГ Чернігівщини:

- 1) орієнтація на загальнодержавні програми соціального забезпечення без урахування потреб мешканців конкретної ОТГ;
- 2) адресність виплат;

3) невідпрацьованість механізмів контролю за виплатами соціальних допомог, що надаються з метою покращення матеріальних умов соціально-незахищених верств населення;

4) недостатній рівень кваліфікації фахівців.

Далі розглянемо їх детальніше та запропонуємо шляхи мінімізації можливих негативних наслідків.

Першою особливістю соціального забезпечення населення в умовах ОТГ Чернігівщини є орієнтація на загальнодержавні програми соціального забезпечення без урахування потреб мешканців конкретної ОТГ. Як ми зазначали вище, це відбувається через надмірну кількість розроблених програм цільового спрямування, при чому більшість із них є схожими та повторюваними. Відповідно, актуальною є діяльність спрямована на визначення реальних потреб населення та відповідної категорії громадян. Це дасть можливість спрямувати допомогу та різні виплати на вирішення конкретних соціальних проблем тих, хто звертається до соціальної служби. Хоча, на нашу думку, соціальні служби мають допомогти створити такі умови для громадян, які потребують допомоги, щоб вони самі мали можливість задовольняти власні потреби.

Після оцінки основних потреб слід розробити індивідуальний план задоволеності цих потреб. Це якщо брати до уваги кожного громадянина окремо. Якщо застосовувати цю рекомендацію на рівні всієї громади, то слід провести аналіз основних актуальних потреб. Потім написати відповідний звіт. На основі цього звітного документу розробити план розвитку соціальних послуг, який буде затверджено на рівні місцевих програм. В цій програмі потрібно чітко прописати партнерство та взаємодію не лише із організаціями діяльності надавачів соціальних послуг державного сектору, але із державно-приватними організаціями. На цьому етапі ОТГ має створювати соціальне замовлення, яке буде прозорим та звітним. Звіт про соціальне замовлення має бути у відкритому доступі, щоб кожен громадянин міг його переглядати. Окрім цього, ОТГ має проводити конкурси соціальних проектів щодо визначення та

задоволення потреб громадян. Після оцінки основних потреб допомога повинна надаватися дійсно тим, хто цього потребує. Тому ми підходимо до другої та третьої рекомендації.

Друга особливість соціального забезпечення населення в умовах ОТГ Чернігівщини – це адресність виплат. Вона досягається за рахунок підвищення контролю громади за розподілом коштів. Завдяки цьому соціальне забезпечення переважно отримують ті, хто дійсно цього потребує не лише на папері, але й в реальному житті. Адже часто громадяни мають документально підтвержені дані щодо малозабезпеченості, а насправді мають додатковий неоподаткований дохід.

Третя особливість соціального забезпечення населення в умовах ОТГ Чернігівщини – це невідпрацьованість механізмів контролю за виплатами соціальних допомог, що надаються з метою покращення матеріальних умов соціально-незахищених верств населення. Як наслідок – перевитрати коштів та зниження здатності ОТГ надати допомогу тим, хто її справді потребує. З метою подолання негативних наслідків цієї особливості слід збільшити кількість місць для працевлаштування для фахівців соціальної сфери, які будуть перевіряти необхідність отримання допомоги громадянам. Ця перевірка може здійснювати за допомогою того, що фахівець буде здійснювати опитування сусідів на рахунок того як живе певна сім'я. Також буде приходити до конкретної родини, щоб перевірити її матеріальний статус. Можна співпрацювати з податковою службою, щоб перевіряти грошові надходження. Відповідний фахівець повинен створювати звітну базу, куди буде вноситися вся отримана інформація.

Зауважимо, що потрібно контролювати не лише куди йдуть виділені кошти, але й контролювати якість обслуговування та надання послуг. Саме тому, нами була сформульована четверта особливість соціального забезпечення населення в умовах ОТГ Чернігівщини, а саме – недостатній рівень кваліфікації фахівців. Слід не лише збільшити кількість соціальних працівників, які займаються наданням соціальних послуг, а й сприяти постійному підвищенню рівня їх кваліфікації. Оскільки, непрофесійний працівник не може якісно

надати послугу. Підвищення рівня кваліфікації можливе не лише за рахунок участі у відповідних курсах, але й при участі в круглих столах, семінарах, де відбувається обмін досвідом працівників соціальної сфери. Для ефективної роботи соціального працівника, в першу чергу, слід покращити саму роботу з громадянами під час надання соціальних послуг. Соціальний фахівець повинен володіти відповідними знаннями та вміннями. Якщо соціальний фахівець володіє відповідними знаннями та навиками, то він зможе ефективно та якісно надавати соціальні послуги. В основі професійної компетентності лежать сформовані знання, вміння та навички професійної діяльності. Компетентність визначають як якісну характеристику діяльності, що відображає інтегральний характер підготовки соціального фахівця й готовність до реалізації соціальних послуг. Професійна компетентність передбачає наявність професійних знань, уявлень та системи професійних цінностей. Зміст професійної компетентності працівника соціальної сфери розкривається через вихідну основу терміну «компетентність», що означає «знати», «досягати», «вміти», «відповідати»:

1) «знати» – знання, необхідні для надання соціальних послуг; цінності, які скеровують застосування знань та вмінь;

2) «вміти» – означає не лише способи реалізації знань із надання соціальних послуг, а й вміння працівника соціальної служби вільно та свідомо самовизначатися у професійній діяльності;

3) «досягати» – вміння здійснювати поставлені професійні цілі в рамках надання соціального забезпечення громадян;

4) «відповідати» – проявляється у вмінні працівника соціальної служби здійснювати свої обов'язки, права, повноваження на відповідному професійному рівні при здійсненні професійної діяльності.

Як було відмічено вище всі допомоги та виплати надаються державою. Тому потрібно розширювати та залучати недержавні установи до системи надання соціальних послуг громадянам. Наша система соціальної служби є досить бюрократичною та при отриманні допомоги вимагає занадто багато документів та часу. Тому, на нашу думку, можна скоротити перелік тих

документів, які потрібні для отримання допомоги, а також щоб подача необхідних документів можна було здійснити вдома через електронну форму.

Висновки до другого розділу

Отже, згідно встановленим даним, піком створення ОТГ на Чернігівщині є 2017 рік. Узагальнення даних дало можливість виявити, що більшість ОТГ на Чернігівщині розробили наступні програми соціального забезпечення: програма допомоги малозабезпеченим родинам; програма допомоги тим, хто не може вчасно сплачувати за комунальні послуги; програма забезпечення охорони здоров'я; програма забезпечення матерів-одиначок; надання соціальної допомоги тим, хто цього потребує; програма допомоги по безробіттю. За результатами контент-аналізу було визначено, що головним напрямом фінансування є соціальна та медична сфери. Фінансування соціального забезпечення населення відбувається за рахунок власних коштів.

Згідно отриманим даним, відбувається ріст звернень громадян до відповідних служб на різних територіях ОТГ з 2018 року до 2019 року. Після 2019 року спостерігаємо зниження показників звернень громадян. Було діагностовано, що з 2018 до 2020 року відбувається зростання кількості звернень до відповідних служб з метою отримання соціальної допомоги особи пенсійного віку; особами, які мають інвалідність та особами, які не працюють; особами, які мають посвідчення малозабезпечених. Відбувалася динаміка зростання виплат по субсидіям з 2018 до 2019 року і їхнє зменшення до 2020 року.

Таким чином, можна зауважити, що незалежно від року на першому місці знаходяться виплати, які пов'язані із питаннями, які стосувалися субсидій та адресної соціальної виплати особам, які є малозабезпеченими та мало захищеними. Друге місце займають питання, які стосуються виплати різних пільг. На третьому місці знаходяться виплати пов'язані із забезпеченням всім необхідним особам, які мають інвалідність.

Отримані дані свідчать про те, що всі звернення було розглянуто та роз'яснено в встановлений термін чинним законодавством. З роками

відбувається збільшення кількості осіб, які отримують соціальну допомогу. При цьому зменшується кількість громадян, які мають право на пільгу та право отримувати субсидію.

Було визначено, що майже всі опитані працівники ОТГ знають, які нормативно-правові документи, підзаконні акти, нормативно-правові документи регулюють питання надання соціальної допомоги та соціального забезпечення громадян. Таким чином, було визначено наступні проблеми та труднощі на рівні ОТГ з питань соціального забезпечення: не визначені реальні проблеми та потреби громадян; неузгодженість нормативної бази; некоректність виплат; відсутність контролю за виплатами соціального забезпечення; недостатня кількість фахівців.

Першою буде рекомендація, яка стосуватиметься визначення реальних потреб населення та відповідної категорії громадян. Друга рекомендація полягає в тому, що допомога повинна надаватися адресно. Третьою рекомендацією є те, що потрібне не лише визначати реальні потреби, надавати адресно допомогу, але й перевіряти реальність того чи дійсно громадянин потребує допомоги чи лише на паперах. Також четвертою рекомендацією можна визначити те, що потрібно перевіряти куди йдуть кошти від отриманого соціального забезпечення тих, хто його має. Потрібно контролювати не лише куди йдуть виділені кошти, але й контролювати якість обслуговування та надання послуг. Потрібно розширювати та залучати недержавні установи до системи надання соціальних послуг громадянам. Останньою є рекомендація, яка стосується можливості подачі необхідних документів вдома через електронну форму.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами теоретичного та експериментального дослідження було встановлено наступні висновки:

1. За результатами теоретичного дослідження було визначено, що існують суперечності щодо визначення співвідношення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Було визначено, що поняття «соціальне забезпечення» є більш вузьким по відношенню до поняття «соціальний захист». Соціальне забезпечення є складовою системи соціального захисту населення країни. Соціальне забезпечення визначається через грошові кошти, інше майно і соціальні послуги, що надаються людям за рахунок коштів бюджетів у ситуації, коли людина знаходиться складних життєвих обставинах. За аналізом наукових джерел було визначено, що соціальне забезпечення визначається через грошові кошти, інше майно і соціальні послуги, що надаються людям за рахунок коштів бюджетів у ситуації, коли людина знаходиться складних життєвих обставинах.

2. Щодо нормативно-правових та організаційних засад соціального забезпечення населення, то нами було виявлено, що Конституція України є тим основоположним нормативно-правовим актом, що регулює відносини соціального забезпечення. Норми правового соціального забезпечення наведені у нормативно-правових актах: Загальна декларація прав людини 1948 р. (ст. 22); Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (ст. 9), Конвенція ООН про права дитини 1989 р. (ст. 26), Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р. (ст. 12) тощо; Закони України «Про співробітництво територіальних громад» (2014), «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та розмежування повноважень органів місцевого самоврядування» (2019), Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015), «Про забезпечення

рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005), «Про соціальні послуги» та інші (2019).

3. Згідно встановленим даним, піком створення ОТГ на Чернігівщині є 2017 рік. Більшість ОТГ на Чернігівщині розробили наступні програми соціального забезпечення: програма допомоги малозабезпеченим родинам; програма допомоги тим, хто не може вчасно сплачувати за комунальні послуги; програма забезпечення охорони здоров'я; програма забезпечення матерів-одиначок; надання соціальної допомоги тим, хто цього потребує; програма допомоги по безробіттю. За результатами контент-аналізу було визначено, що головним напрямом фінансування є соціальна та медична сфери. Фінансування соціального забезпечення населення відбувається за рахунок власних коштів.

Незалежно від року на першому місці знаходяться виплати, які пов'язані із питаннями, які стосувалися субсидій та адресної соціальної виплати особам, які є малозабезпеченими та малозахищеними. Друге місце займають питання, які стосуються виплати різних пільг. На третьому місці знаходяться виплати пов'язані із забезпеченням всім необхідним особам, які мають інвалідність.

Отримані дані свідчать про те, що всі звернення було розглянуто та роз'яснено в встановлений термін чинним законодавством. З роками відбувається збільшення кількості осіб, які отримують соціальну допомогу. При цьому зменшується кількість громадян, які мають право на пільгу та право отримувати субсидію.

Було визначено, що майже всі опитані працівники ОТГ знають, які нормативно-правові документи, підзаконні акти, нормативно-правові документи регулюють питання надання соціальної допомоги та соціального забезпечення громадян. Таким чином, було визначено наступні проблеми та труднощі на рівні ОТГ з питань соціального забезпечення: не визначені реальні проблеми та потреби громадян; неузгодженість нормативної бази; некоректність виплат; відсутність контролю за виплатами соціального забезпечення; недостатня кількість фахівців.

4. За результатами проведеного нами дослідження було сформульовано такі особливості соціального забезпечення населення в умовах ОТГ Чернігівщини як: орієнтація на загальнодержавні програми соціального забезпечення без урахування потреб мешканців конкретної ОТГ; адресність виплат; невідпрацьованість механізмів контролю за виплатами соціальних допомог, що надаються з метою покращення матеріальних умов соціально-незахищених верств населення; недостатній рівень кваліфікації фахівців. Відповідно до них, ми сформулювали можливі шляхи мінімізації негативних наслідків зазначених вище особливостей. Зокрема, підвищення якості та системності у визначенні актуальних проблем та потреб мешканців конкретної ОТГ; збільшення кількості фахівців з соціальної роботи та сприяння їх постійному професійному розвитку за рахунок участі у відповідних курсах, круглих столах, семінарах, де відбувається обмін досвідом працівників соціальної сфери.

Проведене дослідження не вичерпує всіх напрямів наукового пошуку у даній сфері. Зокрема, подальшого вивчення потребують особливості партнерської взаємодії соціальних інституцій; актуальний стан та шляхи підвищення професійної компетентності соціальних працівників ОТГ у сфері соціального забезпечення населення; методи та форми просвітницької роботи з мешканцями ОТГ щодо їх соціального забезпечення та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 128-131.
2. Агавердієва Х. Ф. Соціальне забезпечення і соціальний захист: взаємозв'язок зазначених категорій. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2018. № 17. Р. 8-11.
3. Аврахов А. Дія нормативно-правових актів у часі та просторі. Трибуна молодого вченого: електронний ресурс: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/14678/1/%D0%9A%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%20%2802.06.2016%29_p144-146.pdf
4. Бабаєв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: монографія. Харків: Харків. нац. акад. міськ. госп-ва, 2010. 306 с.
5. Баранник Л.Б. Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення: теоретичний аспект. *Вісник ДДФА. Економічні науки*. 2014. № 1. С. 8-15.
6. Бурак В. До питання про джерела права соціального забезпечення. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Вип. 38. Львів, 2003. С. 362-368
7. Бориченко К. В. Поняття права на соціальний захист. *Університетські наукові записки*. 2016. № 3. С. 301-309.
8. Болотіна Н.Б. Право людини на соціальний захист в Україні. К.: Знання, 2010. 107 с.
9. Болотіна Н. Б. Міжнародне соціальне право: досвід для України щодо стандартизації соціальних прав. *Держава і право. Юридичні і політичні науки: збірник наукових праць*. 2001. Вил. 11. С. 10-14.

10. Безпалько О.М Роль територіальних громад у забезпечення місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. *Економіка і організація управління*. 2019. №3. С. 116-123
11. Білуха Л. А. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 1 (56). С. 1-6.
12. Білик П.П. Проблеми дефініції територіальної громади як ознаки правової сутності «регіону». *Вісник Одеського ін-ту внутрішніх справ*. 2001. № 1. С. 144-149.
13. Бодрова І.І. Концептуальні підходи до визначення поняття територіальна громада. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. пр. Х., 2004. Вип. 7. 210 с.*
14. Батанов О.В. Територіальна громада – первинний суб’єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 2. С. 51-57.
15. Бабаєв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: монографія. Харків: Харків. нац. акад. міськ. госп-ва, 2010. 306 с.
16. Батанов О.В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: Монографія За заг. ред. В.Ф.Погорілка. К.: Концерн «Видавничій Дім «ІнЮре», 2003. – 512 с.
17. Внукова Н. М. Соціальне страхування: навч. посіб. К.: Кондор. 2006. 352 с.
18. Горбань І. О. Визначення сутності та співвідношення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Серія: Державне управління. 2014. Т. 239, Вип. 237. С. 42-46.
19. Гуменюк І. Конституційні гарантії права на соціальне забезпечення в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 2004. С. 264-266.

20. Гейда О. В. Види територіальних громад в Україні та особливості їх правового статусу: загальна характеристика. *Європейські перспективи*. 2012. №3 (3). С. 9-13.
21. Гарасимів Т.З. Право соціального забезпечення Україні. (Загальна частина). Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2004. 240 с.
22. Гришко Р. Ю. Нормативно-правові аспекти реалізації політики децентралізації управління в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 5. С. 105-109.
23. Жук О. Б. Перспективи соціально-економічного розвитку України. Розвиток фінансових систем європейських країн у сучасних умовах: зб. тез наук. доп. за матеріалами XIV Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч. (м. Львів, 28 листопада 2014 р.). Львів: ЛДФА, 2014. Ч. 2. С. 178-180
24. Жук О. Б. Проблеми трактування дефініції «соціальний захист». Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії: матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 30-31 жовтня 2015 р.). Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 28–30
25. Жук О. Б. Соціальне забезпечення як невід’ємна складова системи соціального захисту населення України: зб. тез наук. доп. Звітної наук. конф. Львівського національного університету імені Івана Франка за 2015 рік: Секція факультету управління фінансами та бізнесу (м. Львів, 2-6 лютого 2016 р.). Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. С. 149-153
26. Краснов Є.В. Захист прав у сфері соціального забезпечення: навч.-метод. посібник / Є.В. Краснов. Одеса : Фенікс, 2015. 118 с.
27. Кобернюк С. В. Джерела права соціального забезпечення України [Текст] : кс автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 ип «Трудове право; право соціального забезпечення» / . В. Кобернюк.аз К., 2014. 19 с.
28. Кириченко Ю. В., Міхеєва Г. М. Теоретико-правові аспекти конституційного регулювання права на підприємницьку діяльність в Україні та

європейських державах. *Науковий журнал конституційно-правові академічні студії*. №1. 2018. С. 25-29.

29. Кириченко Ю. В., Долгополова М. В. Застосування європейського досвіду щодо конституційно-правового регулювання права на житло. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. №3. С. 33-35.

30. Кириченко Ю.В., Туліна С.С. Конституційна практика нормативного регулювання права приватної власності в Україні та державах континентальної Європи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. №3. С. 35-37.

31. Кириченко Ю.В., Лежнюк В.В. Конституційне закріплення обов'язків людини та громадянина в європейських державах. *Альманах міжнародного права*. 2018. Вип. 19. С. 100-104

32. Лопушняк Г. С. Соціальний захист населення: теоретична концептуалізація та особливості державного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 2 (33). С. 277-284

33. Ласько І.М. Конституційні основи законодавства України про соціальне забезпечення. *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права*. 2016. №59 С. 235-245

34. Лиска О. Г. Територіальна громада. Енциклопедія державного управління: у 8 т./ наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Т. 5: Територіальне управління/наук.-ред. колегія: О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін.; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. С. 378.

35. Луцька Н. І. Соціальний захист населення та забезпечення прав людини. *Агросвіт*. 2013. № 22. С. 57-60.

36. Мамонова В. В. Методологія управління територіальним розвитком: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 196 с.

37. Москаленко В.В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки*. 2013. Том 21. С. 42.

38. Молодожен Ю. Б. Самодостатність територіальних громад: системний підхід: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. 370 с.
39. Наконечний В. В. Управління містом: теорет.-методол. вимір: монографія. Харків: Цифрова друкарня № 1, 2012. 263 с.
40. Надточій Б. Соціальне страхування чи соціальне забезпечення. *Урядовий кур'єр*. 2003. № 34. С. 32.
41. Насібова О. В. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціального захисту населення. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 35-40
42. Організаційні засади функціонування місцевого самоврядування в Україні: монографія / Ю. О. Куц, С. В. Болдирєв, А. Є. Тамм та ін.; за заг. ред. Ю. О. Куца. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2004. 180 с.
43. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська, О. М. Пищуліна. К. : НІСД, 2012. 88 с
44. Остапенко О. Г., Барановська Т. М. Територіальні громади як первинний суб'єкт місцевого самоврядування та реалізації муніципальної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 10. С. 231-271
45. Оніщенко О. В. Конституція України як основне джерело конституційного права України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Оніщенко Ольга Вікторівна. К., 2005. 215
46. Право соціального забезпечення України : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін.; за ред. П.Д. Пилипенка. Київ : Ін Юре, 2010. 504 с.
47. Павлюк К.В., Степанова О.В. Модернізація системи соціального захисту в контексті накопичення соціального капіталу в Україні. *Фінанси України*. № 6. 2012. С. 15-29
48. Пилипенко П. Д. Законодавче регулювання відносин соціального забезпечення в Україні. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1-2 (13-14). С. 160-165.

49. Прилипко С. М. Проблеми теорії права соціального забезпечення [Текст]: монограф. / С.М. Прилипко. Х.: Берека-Нова, 2006. 264 с.
50. Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Право України*. 2006. № 3. С. 28-30.
51. Реформа децентралізації. Урядовий портал. Електронний ресурс: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
52. Рабінович П. М. Соціальне право: деякі питання загальної теорії. *Право України: наук. журнал*. 2003. № 1. С. 104-107.
53. Ругляк Т. М. Міжнародні акти як джерела права соціального захисту України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 37. С. 120-125.
54. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» ; за ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. 140 с.
55. Степанова О. В. Фінансування соціального захисту в умовах децентралізації: зарубіжний досвід та національні реалії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 22. С. 73-79.
56. Спікер П. Соціальна політика: теми та підходи. К.: Фенікс. 2000. 400 с.
57. Синичук С.М. Право соціального забезпечення України: навч. посібник. К.: Знання, 2003. 306 с.
58. Стичинський Б. Право соціального забезпечення: проблеми становлення і розвитку. *Право України*. 2002. № 6. С. 86-87
59. Сахарук О. П. Підвищення ролі органів місцевого самоврядування в наданні соціальних послуг членам територіальної громади. *Державне управління: теорія та практика*. 2012/ №(1), 56-65.
60. Сивак С. Конституційні гарантії права на пенсійне забезпечення і пенсійна реформа. *Право України*. 2007. № 12. С. 70-74.

61. Сирота И.М. Правовые средства и способы обеспечения защиты конституционного права граждан на пенсию. *Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук, праць*. Вип. 6. Одеса. 2006. Ч. 1. С. 278-286.
62. Стичинський Б. Соціальний захист громадян: проблеми та гарантії. *Право країни*. 2005. № 3. С. 18-20.
63. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення [Текст]: навч. посіб. К.: Знання, 2005. 405 с.
64. Сталий розвиток територіальної громади: управлінський аспект: монографія / Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, О. К. Чаплигін та ін.; за заг. ред. Ю. О. Куца, В. В. Мамонової. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2008. 236 с.
65. Територіальна громада: знаннєвість, дієвість: монографія / Ю. О. Куц, В. М. Сінченко, В. В. Мамонова та ін.; за заг. ред. Ю. О. Куца. Харків: Віровець А. П.; Апостроф, 2011. 340 с.
66. Територіальна громада: управління розвитком: монографія / Ю. О. Куц, О. В. Решеvecь; за заг. ред. Ю. О. Куца. Харків: Конста.
67. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: [монографія] / наук. ред. В.С. Кравців. Львів: НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2016. С. 70-76
68. Чорна М. Сутність права громадянина на соціальний захист. *Підприємництво. Господарство і право*. 2019. №4. С. 152-156
69. Флорескул Н. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2009. №2. С. 34-45.
70. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 536 с.
71. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400с.
72. Юровська В. В. Застрахована особа як суб'єкт правовідносин в галузі соціального страхування. *Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія Правознавство*. 2011. № 1.

73. Юровська В. В. Правове регулювання відносин в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. В. Юровська. Х., 2005. 20 с.

74. Ярошенко І.С. Право соціального забезпечення: навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 232 с.